

Witold Jarno (UNIwersytet Łódzki)

ORCID: 0000-0002-5845-6057

Józef Lewszecki (1869–1939) – tytularny generał brygady.

Zarys biografii

DOI: 10.25951/8471

STRESZCZENIE

Artykuł opisuje postać Józefa Lewszeckiego, jednego z wielu zapomnianych oficerów armii II Rzeczypospolitej. Karierę wojskową rozpoczął w armii rosyjskiej, po czym w 1917 r. zgłosił się do I Korpusu Polskiego w Rosji. Po jego rozbrojenie przybył do Warszawy, gdzie wstąpił do Wojska Polskiego. W listopadzie 1918 r. został dowódcą Okręgu Wojskowego w Kaliszu i pierwszym dowódcą 29 pułku piechoty. Od jesieni 1919 r. zajmował równe stanowiska najpierw w Dowództwie Okręgu Generalnego nr IV Łódź, a później w Dowództwie Okręgu Korpusu nr IV Łódź. W sierpniu 1920 r. dowodził obroną Włocławka, za co otrzymał Krzyż Walecznych. Karierę wojskową zakończył w 1924 r. w stopniu tytularnego generała brygady. Ostatnie lata życia spędził w Toruniu, gdzie zmarł w 1939 r. Artykuł omawia całego jego życie oraz poszczególne etapy kariery wojskowej.

SŁOWA KLUCZOWE: Kaliski Okręg Wojskowy, 29 Pułk Piechoty, Obrona Włocławka 1920, Wojsko Polskie w II Rzeczypospolitej, terytorialne władze wojskowe w Polsce, Józef Lewszecki.

SUMMARY

Józef Lewszecki (1869–1939) – The Titular Brigadier General. Outline of the Biography

The article describes Józef Lewszecki, one of the many forgotten officers of the Polish army from the times of the Second Polish Republic. He started his military career in the Russian army, and in 1917 joined the 1st Polish Corps in Russia. After its disarmament, he came to Warsaw, where he joined the Polish Army. In November 1918 he became the commander of the Military District in Kalisz and the first commander of the 29th Infantry Regiment. From autumn 1919, he held equal positions, first in the Command of the General District No. IV Lodz, and later in the Command of the Corps District No. IV Lodz. In August 1920, he commanded the defense of Włocławek, for which he was awarded the Cross of Valor. He ended his

military career in 1924 with the rank of titular brigadier general. He spent the last years of his life in Toruń, where he died in 1939. The article discusses his entire life and the various stages of his military career.

KEYWORDS: Kalisz Military District, 29th Infantry Regiment, Defense of Włocławek 1920, Polish Army in the Second Republic of Poland, territorial military authorities in Poland, Joseph Lewszecki.

Józef Lewszecki to jeden z wielu zapomnianych oficerów armii II Rzeczypospolitej, tytularny generał brygady WP¹, żołnierz armii rosyjskiej oraz I Korpusu Polskiego w Rosji, pierwszy dowódca Kaliskiego Okręgu Wojskowego, obrońca Włocławka w 1920 r., okręgowy inspektor piechoty Dowództwa OG nr IV Łódź i kawaler Krzyża Walecznych. Była to niewątpliwie postać nietuzinkowa, w pełni zasługująca na przywrócenie jej pamięci potomnych. Taki też jest cel niniejszego artykułu, poświęcanego życiu i karierze wojskowej Józefa Lewszeckiego².

Bohater niniejszego artykułu pochodził z polskiej rodziny szlacheckiej osiadłej na Wileńszczyźnie. Tam też urodził się 21 maja 1869 r. (według nowego stylu 3 czerwca tego roku) w Nowogródku. Jego rodzicami byli: Bonifacy Walerian i Stefania z domu Szmycer (1848–1926), którzy wychowali go w duchu patriotyzmu i wiary katolickiej³. Niestety, o najmłodszych latach życia młodego Józefa niewiele wiadomo. Około 1880 r. rodzina przeniosła się z bliżej nieznanых powodów do Mikołajowa nad Bohem, niedaleko jego ujścia do Morza Czarnego (obecnie miasto leży w południowej części Ukrainy). Tu nasz bohater ukończył 8-klasowe gimnazjum klasyczne, a po maturze zgłosił się 15 sierpnia 1890 r. na ochotnika – w wieku 21 lat – do służby w armii rosyjskiej. Początkowo został przydzielony w stopniu szeregowego do 119 Kołomeńskiego pp, lecz po miesiącu (26 września) został odkomenderowany do Szkoły Junkrów w Kijowie – po

¹ W tekście użyto następujących skrótów: CAW WBH – Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego, DP – Dywizja Piechoty, MSWojsk. – Ministerstwo Spraw Wojskowych, OG – Okręg Generalny, OK – Okręg Korpusu, POW – Polska Organizacja Wojskowa, pp – pułk piechoty, SG – Sztab Generalny, WP – Wojsko Polskie.

² O Józefie Lewszeckim krótkie notki biograficzne można znaleźć w następujących pracach: P. Stawecki, *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918–1939*, Warszawa 1994, s. 196; T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, *Generałowie Polski Niepodległej*, Warszawa 1991, s. 121; H. Kosk, *Generalicja polska. Popularny słownik biograficzny*, t. 1, A–Ł, Pruszków 1998, s. 286; A. Wojtaszak, *Generalicja Wojska Polskiego 1918–1926*, Warszawa 2012, s. 342.

³ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Karta ewidencyjna z marca 1924 r., k. 2; *Toruński słownik biograficzny*, t. 6, red. K. Mikulski, Toruń 2010, s. 88.

jej ukończeniu absolwenci otrzymywali nominację na stopień podporucznika. Tak też było w przypadku Lewszeckiego, który po zakończeniu nauki otrzymał 4 sierpnia 1892 r. awans na pierwszy stopień oficerski (podporucznika). Tego samego dnia został skierowany na stanowisko młodszego oficera do 81 Apszerońskiego pp stacjonującego we Władykaukazie (region Terek), w którym służył przez kolejnych 12 lat. Dowodził nim w tym czasie płk Eduard Lenc (od 1886 r.), a następnie płk Adam Pianowski (1896–1899), płk Gieorgij Berhman (1899–1902) i płk Andriej Sarancow (1902–1905). Pułk wchodził w skład 21 DP podległej 3 Kaukaskiemu Korpusowi Armijnemu (ponadto 52 DP i 3 Kaukaska Dywizja Kozacka). Korpus ten stacjonował na obszarze Kaukaskiego Okręgu Wojskowego, w którego jednostkach J. Lewszecki będzie służył przez większość swego pobytu w szeregach armii rosyjskiej przed wybuchem I wojny światowej. Okręg obejmował niezwykle ważną z politycznego i militarnego punktu widzenia część ówczesnej Rosji, stanowiącą dla niej przysłowiowe okno na Bliski Wschód. Nic dziwnego, że stacjonowały tam najpierw dwa, a od 1910 r. trzy korpusy armijne, obejmujące nie tylko rosyjskie jednostki liniowe i zapasowe, lecz także Tereckie i Kubańskie Wojska Kozackie⁴.

W 81 Apszerońskim pp ppor. J. Lewszecki służył do 9 września 1904 r. – awansując 1 czerwca 1896 r. na stopień porucznika, a 24 września 1900 r. na stopień sztabskapitana⁵, po czym został przeniesiony do Mandżurii i uczestniczył w wojnie rosyjsko-japońskiej. Po roku – 25 listopada 1905 – otrzymał przydział do 14 Pułku Strzelców Syberyjskich, w którym objął dowództwo jednej z kompanii strzeleckich. Jednostka stacjonowała przy trasie kolei transsyberyjskiej w m. Pe-

⁴ https://ru.wikipedia.org/wiki/Апшеронский_81-й_пехотный_полк (dostęp: 28.06.2020); <http://regiment.ru/reg/II/B/81/1.htm> (dostęp: 28.06.2020); https://ria1914.info/index.php/81-й_пехотный_Апшеронский_полк (dostęp: 28.06.2020). Kaukaski Okręg Wojskowy obejmował siedem guberni: bakijską, czarnomorską, erywańską, jelizawietpolską, kutaiską, stawropolską i tyfliską, cztery obwody: dagestański, karski, kubański i terecki, oraz okręg zakatański. Szerzej o oficerach polskiej narodowości służących na przełomie XIX i XX w. w Kaukaskim Okręgu Wojskowym zob: M. Kulik, *Polacy w armii carskiej na wyższych szczeblach na Kaukazie*, „Wiadomości Polskie” (Krasnodar) 2005, nr 3 (12), s. 12–13.

⁵ Trzeba wyjaśnić sprawę dwóch stopni oficerskich w armii rosyjskiej – sztabskapitana i kapitana. Stopień sztabskapitana (w kawalerii jego odpowiednikiem był stopień sztabssrotmistrza) był w armii carskiej stopniem pośrednim pomiędzy porucznikiem a kapitanem (rotmistrzem w kawalerii). Ponieważ w armii tej od 1884 r. nie było stopnia majora, stopień sztabskapitana odpowiadał stopniowi kapitana w Wojsku Polskim, a stopień sztabssrotmistrza – stopniowi rotmistrza w polskiej kawalerii. Natomiast odpowiednikiem stopnia kapitana/rotmistrza w armii rosyjskiej był w armii polskiej stopień majora. W Polskich Korpusach w Rosji stopnie sztabskapitana i sztabssrotmistrza były często zastępowane określeniami: podkapitan i podrotmistrz.

szanka (Песчанка) w pobliżu miasta Czyta (Чита) w Kraju Zabajkalskim i wchodziła w skład 4 Dywizji Strzelców Syberyjskich. Służba sztabskapitana Lewszeckiego w tym pułku trwała niecałe pół roku, gdyż 15 kwietnia 1906 r. został ponownie odkomenderowany do 81 Apszerońskiego pp, dowodzonego w tym czasie przez płk. Aleksandra Rachmanina (do sierpnia 1906 r., a potem przez płk. Mikołaja Kuchina – do 1910). W pułku J. Lewszecki objął dowództwo jednej z kompanii strzeleckich i niecały rok później został awansowany na stopień kapitana (31 marca 1907 r.)⁶.

Osiem miesięcy później otrzymał nowy przydział – tym razem do 16 Mingreelskiego Pułku Grenadierów, w którym zameldował się 23 listopada 1907 r. Pułkiem dowodził wówczas płk Konstantyn Gilczewski (1905–1908), a następnie płk Piotr Awerjanow (1908–1910) i płk Iwan Nikiforaki (1910–1914). Jednostka stacjonowała w Tiflisie na Kaukazie (obecnie Tbilisi – stolica Gruzji) i wchodziła w skład Kaukaskiej Dywizji Grenadierów (ta zaś była częścią 2 Kaukaskiego Korpusu Armijnego). Dywizja składała się z: I Brygady Grenadierów (13 Erywańskiego Pułku Grenadierów i 14 Gruzińskiego Pułku Grenadierów), II Brygady Grenadierów (15 Tifliskiego Pułku Grenadierów i 16 Mingreelskiego Pułku Grenadierów) oraz Kaukaskiej Brygady Artylerii Grenadierów⁷.

O służbie kpt. J. Lewszeckiego w 16 Mingreelskim Pułku Grenadierów niewiele wiadomo, oprócz faktu, że w latem 1909 r. uczestniczył wraz z częścią swej jednostki w rosyjskiej ekspedycji wojskowej do Persji. W lipcu tego roku wybuchła tam rewolucja, w której wyniku Mohammad Ali Szach Kadżar został zmuszony przez swego syna Ahmada Szacha Kadżara do abdykacji i udał się do Rosji, gdzie zabiegał o pomoc cara Mikołaja II w odzyskaniu tronu. W rezultacie w latach 1909–1911 doszło do kilku rosyjskich interwencji zbrojnych w Persji, w których

⁶ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Karta ewidencyjna z 1921 r., k. 2, Karta kwalifikacyjna dla Komisji Weryfikacyjnej z 1920 r., k. 14 i Karta kwalifikacyjna z 1921 r., k. 15; <https://gwar.mil.ru/army/624/> (dostęp: 28.06.2020); <http://regiment.ru/reg/II/F/14/1.htm> (dostęp: 28.06.2020).

⁷ https://ria1914.info/index.php/Кавказская_гренадерская_дивизия (dostęp: 28.06.2020); <http://regiment.ru/reg/II/A/16/1.htm> (dostęp: 28.06.2020); https://ria1914.info/index.php/16-й_гренадерский_Мингрельский_полк (dostęp: 28.06.2020); <http://regiment.ru/upr/B/2/grd/grd-K.htm> (dostęp: 28.06.2020). Kaukaską Dywizję Grenadierów w czasie służby kpt. J. Lewszeckiego dowodzili kolejno: gen. Aleksander Michajew (1908–1909), gen. lejtnant gen. lejtnant Michaił Erofiejew (1909–1913), gen. lejtnant Władimir Korniejew (1913) i gen. lejtnant Władimir Szatilow (1913–1915), a II Brygadą Grenadierów – w skład której wchodził 16 Mingreelski Pułk Grenadierów – dowodzili: gen. major Nikołaj Gawriłow (1907–1910), gen. major Aleksander Kuźmin-Korowajew (1910–1912) i gen. major Konstantin Bekow (1913–1915).

brał udział również kpt. J. Lewszecki. W ich wyniku Persja znalazła się pod całkowitą kontrolą Rosji, a wojska rosyjskie przez wiele lat pozostawały w tym kraju⁸.

Po wybuchu I wojny światowej kpt. J. Lewszecki wyjechał 24 sierpnia 1914 r. – wraz z 16 Mingrelskim Pułkiem Grenadierów dowodzonym przez płk. I. Nikiforakiego – na front rosyjsko-niemiecki. Tu Kaukaska Dywizja Grenadierów – wraz z całym 2 Kaukaskim Korpuśm Armijnym dowodzonym w latach 1914–1917 przez gen. artylerii Samedbeka Mehmendarowa – weszła w skład rosyjskiej 10 Armii gen. lejtnanta Wasilija Fluga (od 23 września 1914 r. dowodził nią gen. piechoty Faddej Siwers) podporządkowanej dowódcy Frontu Północno-Zachodniego gen. kawalerii Jakowowi Żylińskiemu. W połowie listopada 1914 r. wspomniana dywizja (wraz z 2 Kaukaskim Korpuśm Armijnym) została przydzielona do 1 Armii gen. kawalerii Pawła Rennenkampfa i uczestniczyła w walkach toczonych zimą 1914/1915 w rejonie Łodzi. W maju 1915 r. wspomniany korpus został z kolei podporządkowany 9 Armii gen. piechoty Platona Leczickiego, w czerwcu – dowódcy 13 Armii gen. piechoty Władimirowi Gorbatowskiemu, a w sierpniu tego roku – ponownie 10 Armii dowodzonej wówczas przez gen. piechoty Jewgienija Radkiewicza, wchodzącej teraz w skład wojsk Frontu Zachodniego (dowodzonego w latach 1915–1917 przez gen. piechoty Aleksieja Ewerta). Kapitan J. Lewszecki brał udział we wszystkich walkach toczonych przez 16 Mingrelski Pułk Grenadierów, którego dowództwo po mobilizacji objął płk Awel Makajew i sprawował do lata 1916 r.⁹ Bohater niniejszego tekstu – jak sam podał w karcie kwalifikacyjnej – uczestniczył m.in. w walkach w rejonie miejscowości: Rutki w powiecie łomżyńskim (17 październik 1914 r.), Zagrody w powiecie lubelskim (21 maja 1915 r.) czy Jędrzejówka w powiecie biłgorajskim (14 czerwca 1915 r.).

⁸ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Atestacja z marca 1918 r., k. 18. Szerzej o sytuacji w Persji w pierwszej dekadzie XX w. zob: M. Abbasy, *Irańska inteligencja w XIX w. i Rewolucja Konstytucyjna (1905–1909)*, Kraków 2010, s. 141–158; J. Zdanowski, *Historia Bliskiego Wschodu w XX wieku*, Wrocław 2010, s. 36–37; E.G. Browne, *The Persian Revolution of 1905–1909*, Cambridge 1966.

⁹ [https://ru.wikipedia.org/wiki/10-я_армия_\(Российская_империя\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/10-я_армия_(Российская_империя)) (dostęp: 28.06.2020); https://ru.wikipedia.org/wiki/2-й_Кавказский_армейский_корпус (dostęp: 28.06.2020); https://ru.wikipedia.org/wiki/Кавказская_гренадерская_дивизия (dostęp: 20.06.2020); https://ru.wikipedia.org/wiki/Мингрельский_16-й_гренадерский_полк (dostęp: 28.06.2020); https://ria1914.info/index.php/16-й_гренадерский_Мингрельский_полк (dostęp: 28.06.2020). Następnie pułkiem dowodzili: płk Wiktor Jachtanow (druga połowa 1916 r.), płk Sergiej Truchaczow (od grudnia 1916 r. do września 1917 r.) i płk Boris Szaposznikow (do grudnia 1917 r.).

Za wykazaną odwagę w walce został awansowany 27 stycznia 1916 r. na stopień podpułkownika¹⁰.

Istotną zmianę w jego służbie wojskowej przyniósł 1 czerwca 1916 r., kiedy to przeniesiono go do zapasowego 192 pp (powstałego latem 1914 r. w trakcie mobilizacji armii rosyjskiej) – wchodzącego w skład 11 Zapasowej Brygady Piechoty (ponadto zapasowe 55, 56, 84, 85, 193, 194, 200 i 251 pp). Latem 1917 r. pułk stacjonował w Moskwie, gdzie organizował uzupełnienia dla Kaukaskiej Dywizji Grenadierów walczącej na Froncie Zachodnim. Podpułkownik J. Lewszecki objął dowództwo jednego z batalionów (prawdopodobnie III) przygotowującego uzupełnienia dla 16 Mingreelskiego Pułku Grenadierów. Warto tu dodać, że w okresie od 6 marca 1917 r. do 19 maja tego roku sprawował również czasowo obowiązki dowódcy pułku¹¹.

Służbę w zapasowym 192 pp ppłk J. Lewszecki zakończył – jak sam podał w *Karcie kwalifikacyjnej dla Komisji Weryfikacyjnej* – 1 sierpnia 1917 r., kiedy to został odkomenderowany do Dywizji Strzelców Polskich tworzonej w ramach armii rosyjskiej¹². Jednak w *Głównej karcie ewidencyjnej* z 1921 r. podał, że od 19 maja 1917 r. uczestniczył w formowaniu bliżej nieokreślonego polskiego oddziału w Moskwie, dowodząc nadal jednym z batalionów zapasowego 192 pp – otrzymując 19 sierpnia tego roku awans na stopień pułkownika. Jednak w *Atestacji* z marca 1918 r. J. Lewszecki podał z kolei, że wspomniany stopień oficerski otrzymał już 26 czerwca 1916 r. Z braku innych dokumentów na ten temat, trudno rozstrzygnąć, kiedy faktycznie ów awans otrzymał. W szeregach armii rosyjskiej pozostawał do sierpnia 1917 r., po czym udał się do rejonu formowania 7 Pułku Strzelców Polskich, gdzie dotarł 10 września¹³.

Dzieje polskich formacji wojskowych w Rosji w czasie I wojny światowej sięgają sierpnia 1914 r., kiedy to zaczęto formować Legion Puławski, a w styczniu 1915 r. Legion Lubelski. Napływ ochotników był jednak niewielki, pomimo poparcia tej

¹⁰ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Karta kwalifikacyjna dla Komisji Weryfikacyjnej z 1920 r., k. 14 i Główna karta ewidencyjna z 1921 r., k. 9.

¹¹ https://ria1914.info/index.php/11-я_пехотная_запасная_бригада (dostęp: 28.06.2020); https://ria1914.info/index.php/192-й_пехотный_запасный_полк (dostęp: 28.06.2020); http://www.grwar.ru/library/CaucasusGrenadeer/CO_08.html (dostęp: 28.06.2020); CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Karta kwalifikacyjna dla Komisji Weryfikacyjnej z 1920 r., k. 14 i Główna karta ewidencyjna z 1921 r., k. 9.

¹² CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Karta kwalifikacyjna dla Komisji Weryfikacyjnej z 1920 r., k. 14.

¹³ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Główna karta ewidencyjna z 1924 r., k. 7 i Atestacja z marca 1918 r., k. 18.

inicjatywy przez ugrupowania polityczne o orientacji prorosyjskiej, które 25 listopada 1914 r. utworzyły Komitet Narodowy Polski z Romanem Dmowskim na czele. W lutym 1915 r. na bazie obu legionów utworzono 104 Brygadę Pospolitego Ruszenia (dowódca gen. Piotr Szymanowski), przeformowaną we wrześniu tego roku w Bobrujsku na Brygadę Strzelców Polskich¹⁴. Od wiosny 1916 do stycznia 1917 r. oddziały brygady walczyły na froncie rosyjsko-niemieckim, po czym w rejonie Kijowa przeformowano ją w Dywizję Strzelców Polskich (dowódca gen. Tadeusz Bylewski)¹⁵.

Po rewolucji lutowej (1917) i obaleniu caratu w całej Rosji zaczęły powstawać Związki Wojskowych Polaków, w których działalność ukierunkowana została na rozbudowę polskich formacji wojskowych oraz prowadzenie działalności opiekuńczo-wychowawczej nad żołnierzami polskiej narodowości¹⁶. Dążenia Polaków do rozbudowy narodowych formacji wojskowych spotkały się początkowo ze sprzeciwem rosyjskiego Rządu Tymczasowego, który w sierpniu 1917 r. zgodził się jedynie na powołanie I Korpusu Polskiego na Białorusi (jego dowódcą został gen. Józef Dowbor Muśnicki). Trzeba tu dodać, że za czasów Rządu Tymczasowego polskie formacje wojskowe w Rosji były uznawane za część składową armii rosyjskiej i dopiero po przejęciu władzy przez bolszewików stawały się one w coraz większym zakresie samodzielne¹⁷. Wspomniany korpus – mający się składać z trzech dywizji piechoty, trzech brygad artylerii, pułku jazdy oraz pułku inżynieryjnego – zaczęto formować na bazie Dywizji Strzelców Polskich, którą przeformowano teraz w 1 Dywizję Strzelców Polskich (jej dowódcą został gen. Gustaw Ostapowicz). Pozostałe dwie dywizje zaczęto organizować na przełomie sierpnia i września 1917 r., co nie było zadaniem prostym z uwagi na problemy natury kadrowej, organizacyjnej i materiałowej. Dodatkową trudnością był fakt,

¹⁴ Dowodzili nią kolejno: gen. Piotr Szymanowski, gen. Antoni Sławoczyński – od 7 kwietnia 1916 r. i gen. Bolesław Olszewski – od 27 września 1916 r. Liczyła ona cztery bataliony, którymi dowodzili: płk Jan Rządkowski, płk Lucjan Żeligowski, płk Bolesław Frej i płk Znamierowski (imię nieznane).

¹⁵ M. Wrzosek, *Wojskowość polska podczas pierwszej wojny światowej (1914–1918)*, w: *Zarys dziejów wojskowości polskiej w latach 1864–1939*, red. P. Stawecki, Warszawa 1990, s. 190–194; W. Lipiński, *Walka zbrojna o niepodległość Polski w latach 1905–1918*, Warszawa 1990 (reprint z 1935 r.), s. 231–243. Szerzej o Legionie Puławskim zob.: J. Rządkowski, *Pierwszy Legion Puławski*, Warszawa 1925, s. 5 i nast.

¹⁶ Na I Zjeździe Wojskowych Polaków w Piotrogradzie w czerwcu 1917 r. powstał Naczelny Polski Komitet Wojskowy (potocznie nazywany Naczpołem) pod przewodnictwem Władysława Raczkiewicza, popierający ideę rozbudowy polskich formacji wojskowych w Rosji.

¹⁷ Pod koniec 1917 r. na podstawie tych zasad zaczęto formować II Korpus Polski gen. Jana Stankiewicza w Besarabii oraz III Korpus Polski gen. Eugeniusza Michaelisa na Ukrainie.

iż jednostki korpusu zostały rozlokowane na rozległym obszarze Białorusi, przez co rejonu ich formowania dzieliły duże odległości¹⁸.

Jedną z dwóch nowych dywizji była 2 Dywizja Strzelców Polskich (jej dowódcą został gen. Józef Szamota), w której składzie (obok 5 i 6 Pułku Strzelców Polskich) znalazł się m.in. 7 Pułk Strzelców Polskich – do którego 10 września 1917 r. przybył płk J. Lewszecki. Dowódcą formowanego w Zubcowie w pobliżu Rżewa (miasto w Guberni Twerskiej) pułku został płk Dominik Dunin-Marcinkiewicz, po czym w lutym 1918 r. obowiązki te przejął płk Bolesław Frej. Według informacji podanych przez samego J. Lewszeckiego w *Głównej karcie ewidencyjnej* z 1921 r. – od 24 września 1917 r. objął on stanowisko zastępcy dowódcy pułku, które zajmował do 30 czerwca 1918 r. Data ta budzi jednak wątpliwości, gdyż I Korpus Polski został rozbrojony przez Niemców już 21 maja tego roku, toteż dzień 30 czerwca odnosi się zapewne do daty wyjazdu pułkownika z Bobrujska wraz z kolejnym transportem żołnierzy polskich, który wyruszył w kierunku dawnej Kongresówki znajdującej się wówczas pod zarządem niemieckich i austro-węgierskich władz okupacyjnych (z ich ramienia władzę na obszarze okupacji niemieckiej sprawowała Rada Regencyjna)¹⁹.

Pułkownik J. Lewszecki – jak wielu innych żołnierzy byłego I Korpusu Polskiego w Rosji – znalazł się na początku lipca 1918 r. w Warszawie, lecz nie wiadomo, gdzie mieszkał i czym się zajmował. Pierwsze pewne informacje pochodzą dopiero z 4 listopada tego roku, kiedy został mianowany dowódcą mającego powstać Kaliskiego Okręgu Wojskowego²⁰. Jak wynika z jego *Głównej karty ewidencyjnej* z 1921 r. – do odradzającego się (jeszcze pod auspicjami Rady Regencyjnej) WP zgłosił się ochotniczo, co oznaczało, że musiało to nastąpić najpóźniej w końcu października 1918 r. Po kilku dniach zapadała decyzja co do jego osoby, powołująca go w szeregi polskiej armii z dniem 4 listopada, z jednoczesnym powierzeniem mu dowództwa wspomnianego Kaliskiego Okręgu Wojskowego²¹.

¹⁸ M. Wrzosek, *Wojskowość polska*, s. 194–197; tenże, *Polskie korpusy wojskowe w Rosji w latach 1917–1918*, Warszawa 1969, s. 28–37 i 72–83; H. Bagiński, *Wojsko Polskie na Wschodzie 1914–1920*, Warszawa 1921, s. 149–152; H. Orleański, N.J. Hertz, *I Korpus Polski. Rys historyczny*, Warszawa 1938, s. 7–10; W. Lipiński, *Walka zbrojna*, s. 240–258. W szczególnie trudnej sytuacji znalazła się 3 Dywizja Strzelców Polskich, którą miano sformować w rejonie Jelni, oddalonej o ponad 400 km od Bobrujska, który stał się niebawem miejscem postoju I Korpusu Polskiego.

¹⁹ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Główna karta ewidencyjna z 1924 r., k. 7.

²⁰ Dziennik Rozporządzeń MSWojsk. 1918, nr 3, poz. 33, s. 23.

²¹ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Główna karta ewidencyjna z 1921 r., k. 9.

Na przełomie października i listopada 1918 r. odradzające się polskie władze wojskowe (działające jeszcze z ramienia Rady Regencyjnej) przystąpiły do rozbudowy armii i tworzenia terytorialnych władz wojskowych. Już 12 października Rada Regencyjna uchwaliła nowy tekst przysięgi zawierającej stwierdzenie o obowiązku dochowania wierności Ojczyźnie i państwu polskiemu, a rezygnacja gen. płk. Hansa Hartwiga von Beselera z funkcji Naczelnego Wodza Polskiej Siły Zbrojnej (Polnische Wehrmacht) – pozwoliła wspomnianej Radzie przejąć faktyczną władzę zwierzchnią nad tworzoną armią. Dzięki temu 25 października powołano SG, dzień później – MSWojsk., a 30 października – określono kształt terytorialnych władz wojskowych na obszarze podległym władzy Rady Regencyjnej, w postaci inspektoratów lokalnych oraz pierwszych 15 okręgów wojskowych, będących szczeblem pośrednim pomiędzy wspomnianymi inspektoratami lokalnymi a władzami garnizonowymi²².

W myśl rozkazów z 30 października 1918 r. miano utworzyć trzy Inspektoraty Lokalne: Warszawski, Kielecki i Lubelski (10 listopada powołano także czwarty inspektorat w Piotrkowie Trybunalskim). Każdemu z nich podlegać miało po kilka okręgów wojskowych, których dowódców SG wyznaczył rozkazem z 4 listopada (w tym – jak wcześniej podano – płk. J. Lewszeckiego na dowódcę Kaliskiego Okręgu Wojskowego). Mieli oni odpowiadać za całokształt spraw wojskowych na obszarze swego okręgu wojskowego i podlegali bezpośrednio dowódcom właściwych inspektoratów lokalnych²³. W rezultacie powstał trójszczeblowy wojskowy podział terytorialny w postaci inspektoratów lokalnych, okręgów wojskowych oraz władz garnizonowych. Jednak było to w tym czasie założenie teoretyczne, gdyż wszystkie te instytucje należało dopiero zorganizować, co nie było łatwe z uwagi na panujący w tym czasie chaos organizacyjny, braki materiałowe i kadrowe (niedostatek doświadczonych oficerów, przeszkolonych szeregowych czy

²² Dziennik Rozporządzeń Komisji Wojskowej 1918, nr 2, poz. 20, s. 15; B. Woszczyński, *Ministerstwo Spraw Wojskowych 1918–1921. Zarys organizacji i działalności*, Warszawa 1972, s. 53–54; P. Stawecki, *Wskrzeszenie Wojska Polskiego na przełomie lat 1918 i 1919*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1986, t. 29, s. 206; W. Jarno, *Powstanie Okręgu Generalnego Wojska Polskiego nr IV w Łodzi i tworzenie jego struktur (od listopada 1918 r. do sierpnia 1919 r.)*, w: *O suwerenność państwową i narodową. W 80 rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę. Materiały z sesji naukowej. Łódź – 10 listopada 1998 r.*, red. S. Pytlaś i H. Siemiński, Łódź 1999, s. 74–75. Szerzej o procesie formowania wojskowych władz terytorialnych na przełomie 1918 i 1919 r. zob.: tenże, *Okręg Korpusu Wojska Polskiego nr IV Łódź 1918–1939*, Łódź 2001, s. 19 i nast.; M. Wrzosek, *Wojny o granice Polski Odrodzonej 1918–1921*, Warszawa 1992, s. 63–64.

²³ Dziennik Rozkazów Wojskowych 1918 nr 3 z 4 XI 1918 r., poz. 33, s. 23.

sprawnego aparatu poborowego mogącego zapewnić stały dopływ uzupełnień dla formowanej armii polskiej).

Pierwsze dni listopada 1918 r. przyniosły ożywienie działalności środowisk niepodległościowych w Kaliszu, w tym m.in. POW oraz Straży Obywatelskiej. Obie te organizacje podchodziły z nieufnością do Rady Regencyjnej i organizowanego przez nią WP, co doprowadziło – podobnie jak w wielu innych miastach na obszarze dawnej Kongresówki – do chaosu organizacyjnego i dwutorowości w procesie formowania jednostek wojskowych przez wzajemnie się nieuznające struktury wojskowe. Tworzony pod koniec pierwszej dekady listopada Kaliski Okręg Wojskowy oraz podległy mu Kaliski Pułk Okręgowy znajdowały się formalnie pod władzą Rady Regencyjnej, cieszącej się nikłym autorytetem w polskim społeczeństwie. To też nic dziwnego, że kaliskie struktury POW zniechęcały do wstępowania w szeregi tego pułku i same podjęły niezależną akcję werbunkową do formowanych przez siebie oddziałów wojskowych. W tej sytuacji przed płk. J. Lewszeckim stało trudne zadanie uporządkowania spraw związanych z procesem formowania oddziałów wojskowych na obszarze podległego mu okręgu wojskowego.

Wyznaczony na stanowisko dowódcy Okręgu Wojskowego w Kaliszu płk J. Lewszecki przybył do miasta kilka dni po otrzymaniu nominacji i w oparciu o przebywających tu polskich oficerów z byłych armii zaborczych zaczął tworzyć (jeszcze przed 11 listopada) w budynku przy ul. Niecałej 1 załączki sztabu dowództwa okręgu oraz Komendy Placu z ppor. Józefem Lasoniem na czele. Oficer ten był znany w mieście z wcześniejszej akcji zaciągowej do Legionów Polskich z przełomu 1916 i 1917 r., lecz pomimo to jego odezwa wzywająca byłych żołnierzy przebywających w Kaliszu do zgłaszania się do powstającego Kaliskiego Pułku Okręgowego – spotkała się z niewielkim odzewem. Zasadniczy wpływ na to miało stanowisko kierownictwa VIII Okręgu POW (dowodzonego przez por. Jana Łepkowskiego), które w przełomowych dniach listopada przystąpiło samodzielnie do rozbrajania Niemców i tworzenia własnych formacji wojskowych²⁴. Z inicjatywy tej organizacji już wieczorem 10 listopada utworzono – niezależny od dowództwa Kaliskiego Okręgu Wojskowego – Sztab Wojskowy Ziemi Kaliskiej z por. Juliuszem Ulrychem na czele (do tej chwili był szefem sztabu kaliskiego okręgu Polskiej Organizacji Wojskowej)²⁵. Dalej

²⁴ H. Wrotkowski, *Spółeczeństwo Kalisza w latach I wojny światowej i dniach wyzwolenia*, „Rocznik Kaliski” 1970, t. 3, s. 198; *Kaliska Jednodniówka Listopadowa 1918–1928*, Kalisz 1928, s. 10; W. Jarno, *Garnizon kaliski w latach 1918–1921*, „Rocznik Kaliski” 1996/1997, t. 26, s. 129–130.

²⁵ W jego skład weszli m.in. z ramienia POW – Jan Łepkowski, Szczesny Szymański i Mieczysław Zadora-Skabowski, z ramienia Związku Dowborczyków – Stanisław Orgelbrandt,

wypadki w mieście potoczyły się żywiołowo. Porucznik J. Ulrych rankiem 11 listopada podjął w Kaliszu rozmowy dowódcą niemieckiego garnizonu (gen. mjr Leo von Sontag) oraz powstała w tym czasie niemiecką Radą Żołnierską, w wyniku których uzgodniono, że żołnierze niemieccy opuszczą miasto w ciągu dwóch dni. Tego samego dnia (tj. 11 listopada) wybrano także pierwszego w wolnej Polsce burmistrza kaliskiego, którym został Bronisław Bukowiński, a członkowie POW i Straży Obywatelskiej przystąpili do przejmowania kontroli nad najważniejszymi gmachami w mieście²⁶.

W tym historycznym dniu zarówno sam płk J. Lewszecki, jak i podległe mu słabe pododdziały Kaliskiego Pułku Okręgowego zachowały się biernie, widząc zapewne w żywiołowych działaniach ryzyko niepowodzenia, którego nasz bohater chciał niewątpliwie uniknąć. Zasadnicze znaczenie dla unormowania sytuacji miały wydarzenia, które rozegrały się również 11 listopada w Warszawie, gdzie Rada Regencyjna przekazała Józefowi Piłsudskiemu najpierw zwierzchnictwo nad wojskiem, a trzy dni później całą swoją władzę. W nowej sytuacji WP organizowane dotychczas pod auspicjami Rady Regencyjnej stało się armią narodową, co zmusiło Sztab Wojskowy Ziemi Kaliskiej – działający niezależnie od Dowództwa Kaliskiego Okręgu Wojskowego – do zawarcia w połowie listopada porozumienia z płk. J. Lewszeckim i uznania jego zwierzchniej władzy wojskowej w mieście, przy zachowaniu częściowej autonomii i możliwości dalszego formowania własnych oddziałów wojskowych. W międzyczasie (13 listopada) – w myśl zawartych wcześniej ustaleń – miasto opuścił niemiecki garnizon okupacyjny. Nadal jednak w pobliskim Szczypiornie, leżącym tuż przy dawnej granicy niemiecko-rosyjskiej, pozostawały trzy niemieckie kompanie²⁷.

Janusz Dzierżawski i Stefan Bieniecki, z ramienia Straży Obywatelskiej – Stanisław Mystkowski oraz komendant placu WP (Polskiej Siły Zbrojnej) – ppor. J. Lasoń.

²⁶ H. Wrotkowski, *Spółeczeństwo Kalisza*, s. 198–203; tenże, *Kalisz w latach I wojny światowej 1914–1918*, w: *Dzieje Kalisza*, red. W. Rusiński, Poznań 1977, s. 539–540; W. Rusiński, *Kalisz. Zarys dziejów*, Poznań 1983, s. 84; P. Łossowski, *Jak Feniks z popiołów. Oswobodzenie ziem polskich spod okupacji niemieckiej w listopadzie 1918 r.*, Łowicz 1998, s. 218–221; *Kaliska Jednodniówka Listopadowa*, s. 10–11; W. Jarno, *Garnizon kaliski*, s. 130–132; Z. Wieliczka, *Od Prosnys po Rawicz. Wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego 1918–1919*, Poznań 1931, s. 40; T. Krokos, *I Batalion Pograniczny. Między Ostrowem a Kaliszem*, „Kronika Wielkopolski” 2008, nr 4, s. 26–28; *Listopad 1918 w relacjach i wspomnieniach*, wybór, opracowanie i wstęp P. Łossowski i P. Stawecki, Warszawa 1988, dokument nr 45, s. 249–250; M. Kowalczyk, *Pogranicze ostrowsko-kaliskie w okresie I wojny światowej (1914–1918)*, „Rocznik Kaliski” 2005, t. 31, s. 51; „Gazeta Kaliska” 1918, nr 154, s. 3; nr 171, s. 4; nr 172, s. 3; nr 176, s. 3.

²⁷ Tuż za Szczypiornem – nad samą granicą – znajdowały się Nowe Skalmierzyce, gdzie w myśl umowy zawartej 15 listopada w Warszawie pomiędzy tamtejszą niemiecką Radą Żołnierską a polskimi władzami Niemcy opuszczający teren dawnej Kongresówki mieli zdawać posia-

Od pierwszych dni działalności Sztab Wojskowy Ziemi Kaliskiej przystąpił do formowania własnych oddziałów, złożonych głównie z członków POW, które w końcu listopada liczyły prawie 3 tysiące ludzi. Jednocześnie płk J. Lewszecki – jako dowódca Kaliskiego Okręgu Wojskowego i zarazem dowódca formowanego w Kaliszu Pułku Okręgowego – kontynuował prace zmierzające do jak najszybszego utworzenia tej jednostki²⁸.

Ponieważ w pierwszych tygodniach niepodległości proces tworzenia WP miał charakter improwizacji, to celem uchwycenia wszystkich tworzonych oddziałów w karby organizacji wojskowej, odpowiedniego ich użycia oraz scalenia w większe jednostki, rozkazem SG z 17 listopada 1918 r. obszar kraju oswobodzony spod okupacji podzielono – w miejsce dotychczasowych inspektoratów lokalnych – na pięć OG: nr I – Warszawa, nr II – Lublin, nr III – Kielce, nr IV – Łódź i nr V – Kraków. Zachowano także istniejące okręgi wojskowe jako szczebel pośredni pomiędzy okręgami generalnymi a władzami garnizonowymi. Kaliski Okręg Wojskowy otrzymał numer IX i objął swym działaniem pięć powiatów: kaliski, koniński, sieradzki, słupecki i turecki. Początkowo wchodził w skład Warszawskiego Inspektoratu Lokalnego, od 10 listopada włączono go do nowo powstałego Inspektoratu Lokalnego w Piotrkowie Trybunalskim, a 17 listopada – po zasadniczej reorganizacji terytorialnych władz wojskowych – znalazł się w składzie nowo utworzonego OG nr IV z siedzibą w Łodzi²⁹.

Uporządkowanie terytorialnej struktury sił zbrojnych umożliwiło dokończenie procesu włączenia oddziałów wojskowych sformowanych przez POW w szeregi odradzającego się WP. W przypadku OG nr IV Łódź – zgodnie z rozkazem jego dowódcy gen. ppor. Aleksandra Osińskiego – miało to nastąpić do 15 grudnia 1918 r. Ta swoista dwutorowość w procesie tworzenia wojska utrzymywała się w Kaliszu do 10 grudnia, kiedy to rozwiązano Sztab Wojskowy Ziemi Kaliskiej, a podległe mu pododdziały włączono w skład Kaliskiego Pułku Okręgowego, co

daną broń, co w tym wypadku utrudniała niemiecka załoga w Szczypiornie, która ogłosiła, że nie uznaje wspomnianej umowy, chcąc tym samym zyskać na czasie, aby móc wywieźć znajdujące się tu duże zapasy wyposażenia, żywności i opału. Postawa niemieckiej załogi w Szczypiornie prowadziła do ciągłych sporów z polskimi władzami wojskowymi w Kaliszu, żądającymi jak najszybszego opuszczenia terytorium państwa polskiego.

²⁸ W międzyczasie, pomimo wspomnianej dwutorowości – współpracowały one ze sobą, czego wyrazem była zgoda na powołanie dotychczasowego komendanta placu ppor. J. Lasonia na stanowisko pierwszego komendanta miasta.

²⁹ Dziennik Rozporządzeń MSWojsk. 1918 r., nr 6, poz. 89, s. 54–55; W. Jarno, *Okręg Korpusu*, s. 19–21. OG nr IV Łódź obejmował zasięgiem działania cztery okręgi wojskowe: nr VIII – łódzki, nr IX – kaliski, nr X – łowicki i nr XI – włocławski.

pozwoili m.in. na szybkie sformowanie trzech batalionów (I i II batalion rozlokowano w Kaliszu i częściowo w Sieradzu, a III – w Koninie, Pyzdrach, Słupcy i Turku)³⁰.

Pułkownik J. Lewszecki – jako dowódca Kaliskiego Okręgu Wojskowego – kierował procesem formowania wspomnianego pułku, będąc zarazem jego pierwszym dowódcą. Dodatkową trudnością w tym zakresie była konieczność utworzenia aparatu poborowego w postaci Powiatowej Komendy Uzupełnień w Kaliszu (obejmującej swym działaniem teren Kaliskiego Okręgu Wojskowego), która w pierwszych tygodniach działalności nie dysponowała spisami poborowych, przez co pobór przymusowy nie był możliwy i opierał się na zaciągu ochotniczym (pierwszy pobór przymusowy przeprowadzono dopiero w marcu 1919 r.). Nic dziwnego, że w tej sytuacji główny ciężar formowania pułku (przemianowanego niebawem na 29 pp) spoczął niemal całkowicie na barakach płk. J. Lewszeckiego. Szybko się jednak okazało, że łączenie stanowiska dowódcy okręgu wojskowego i dowódcy pułku przez jedną osobę nie było dobrym rozwiązaniem. W konsekwencji już 6 grudnia 1918 r. nowym dowódcą Kaliskiego Pułku Okręgowego został wyznaczony ppłk Karol Szemiot, który sześć dni później przejął jego dowodzenie od płk. J. Lewszeckiego. Obaj oficerowie położyli największe zasługi przy formowaniu 29 pp, który stał się niebawem przysłowiową wizytówką garnizonu kaliskiego³¹.

W międzyczasie, w drugiej połowie listopada 1918 r., w Kaliszu powstał Batalion Pograniczny złożony z żołnierzy pochodzących z zaboru pruskiego, który w przyszłości miał wziąć udział w przewidywanej akcji powstańczej w Wielkopolsce (formalnie do podpisania traktatu wersalskiego 28 czerwca 1919 r. stanowi-

³⁰ L. Beldowski, *Zarys historii wojennej 29 Pułku Strzelców Kaniowskich*, Warszawa 1928, s. 6–8; W. Jarno, *Okręg Korpusu*, s. 58; tenże, *Garnizon kaliski*, s. 132–133. 27 grudnia 1918 r. 29 pp liczył już 2207 żołnierzy. Jednak w ostatnich dniach grudnia wysłano z Kalisza ponad 1000 żołnierzy jako uzupełnienia dla różnych oddziałów frontowych – w wyniku czego 1 stycznia 1919 r. stan liczebny pułku spadł do 1097 żołnierzy; CAW WBH, Oddział I Naczelnego Dowództwa WP, sygn. I.301.7.151, Ogólny stan piechoty OG nr IV Łódź z 27 XII 1918 r. oraz raport organizacyjny z 1 I 1919 r., b.p.

³¹ L. Beldowski, *Zarys historii wojennej*, s. 251; W. Jarno, *Okręg Korpusu*, s. 58; tenże, *Garnizon kaliski*, s. 132–133. Na przełomie 1918 i 1919 r. część pododdziałów 29 pp pełniła służbę patrolową na dawnej granicy niemiecko-rosyjskiej, po czym z uwagi na potrzeby wojenne poszczególne pododdziały zaczęto wysyłać na różne odcinki frontu. Już 21 stycznia wyjechał na front polsko-ukraiński III batalion kpt. Stanisława Powroźnickiego. Pozostałe dwa bataliony (I – kpt. Edwarda Jessa, i II – por. Juliusza Ulrycha) kontynuowały szkolenie w koszarach przy ul. Sukienniczej w Kaliszu i na front wyruszyły dopiero w czerwcu.

ła ona część terytorium Niemiec)³². Duży udział w sformowaniu batalionu mieli także: płk J. Lewszecki (dowódca Kaliskiego Okręgu Wojskowego), por. J. Ulrych (ówczesny dowódca Sztabu Wojskowego Ziemi Kaliskiej) i ppor. Zygmunt Wieliczka (oficer łącznikowy SG WP). Po uzyskaniu zgody płk. J. Lewszeckiego, przybyły z Ostrowa ppor. Władysław Wawrzyniak zaczął formować przy ul. Łódzkiej 9 w Kaliszu wspomniany batalion³³. W tym samym czasie płk J. Lewszecki prowadził także rozmowy z mjr. Falkiem (imienia nie ustalono) na temat opuszczenia przez podległy mu niemiecki oddział Szczypiorna. Ponieważ negocjacje się przeciągały, płk J. Lewszecki (po uzyskaniu zgody SG WP) poparł zamiysł ppor. W. Wawrzyniaka, by zmusić Niemców do tego siłą. Rankiem 2 grudnia żołnierze Batalionu Pogranicznego wyruszyli w stronę Szczypiorna. Dalszy ciąg wydarzeń według ppor. Z. Wieliczki wyglądał następująco:

Srogie musiały być nasze miny, srogo wyglądały też chyba nasze dwa karabiny maszynowe (jeden ciągle popsuty), kiedy kilka minut pertraktacji płk. Lewszeckiego z dowódcą niemieckim majorem Falkiem wystarczyło, aby go do opuszczenia Szczypiorna nakłonić. W dwie godziny później opuścili Niemcy koszary, zabierając broń i własność osobistą³⁴.

Dzięki zaangażowaniu płk. J. Lewszeckiego, który dążył do uniknięcia rozlewu krwi, niemiecki oddział bez walki opuścił Szczypiorno, gdzie niebawem zakwaterowano Batalion Pograniczny. Po wybuchu powstania wielkopolskiego (26 grudnia

³² Zamiar utworzenia z Wielkopolan odrębnych oddziałów wojskowych na terenie dawnej Kongresówki zyskał poparcie gen. por. Stanisława Szeptyckiego (szefa SG), który 4 grudnia wydał rozkaz, by formować je przy pięciu pułkach piechoty, w tym m.in. przy 29 pp, a ponadto przy 27, 31, 32 i 33 pp. Szerzej: B. Polak, *Rola Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w tworzeniu oddziałów powstańczych w Południowej Wielkopolsce 1918–1919 r.*, w: *Udział społeczeństwa ziemi kaliskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919*, red. A. Czubiński, Kalisz 1978, s. 58; A. Czubiński, Z. Grot, B. Miśkiewicz, *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919. Zarys dziejów*, Warszawa–Poznań 1978, s. 89; H. Wrotkowski, *Na granicy dwóch zaborów – związki Kalisza z Powstaniem Wielkopolskim*, w: *Udział społeczeństwa ziemi kaliskiej*, s. 67; G. Łukomski, B. Polak, *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919. Działania bojowe – aspekty polityczne, kalendarium*, Koszalin–Warszawa 1995, s. 38–39; *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919. Wybór źródeł*, oprac. A. Czubiński i B. Polak, Poznań 1983, dok. 21, s. 68–69; *Wojskowe aspekty Powstania Wielkopolskiego 1918–1919. Wybór materiałów źródłowych*, red. B. Woszczyński, Poznań 1985, dok. 3, s. 74.

³³ Z. Wieliczka, *Od Prosnego po Rawiczy*, s. 10 i 27–39; H. Wrotkowski, *Na granicy dwóch zaborów*, s. 69; B. Polak, *Rola Sztabu Generalnego*, s. 61; Z. Dykcik, *Republika Ostrowska. Przyczynek do historii Powstania Wielkopolskiego 1918–1919*, Ostrów Wlkp. 2003, s. 19–20; też, *Udział Ostrowian i Odolanowian w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919*, w: *Udział społeczeństwa ziemi kaliskiej*, s. 114.

³⁴ Z. Wieliczka, *Od Prosnego po Rawiczy*, s. 40.

1918 r.) również mieszkańcy pobliskiego Ostrowa oswobodzili 31 grudnia swe miasto spod okupacji niemieckiej. Dwa dni później tamtejsza Powiatowa Rada Ludowa zwróciła się do płk. J. Lewszeckiego o zgodę na przeniesienie Batalionu Pogranicznego do Ostrowa³⁵. Pułkownik wyraził zgodę na wyjazd jednej kompanii piechoty, reszta zaś Batalionu Pogranicznego dotarła tam pod koniec stycznia 1919 r.³⁶

Pułkownik J. Lewszecki – jako dowódca Kaliskiego Okręgu Wojskowego – zajmował się całokształtem spraw wojskowych na obszarze pięciu podległych mu powiatów. Nadzorował m.in. działania zmierzające do stworzenia instytucji i zakładów różnych służb wojskowych, niezbędnych dla właściwego funkcjonowania armii, zaspokajania codziennych potrzeb oddziałów oraz przygotowania zasobów materiałowych dla wojska³⁷. Na jego barkach spoczywało wiele innych różnorodnych zadań i obowiązków (problemy kwaterunkowe, trudności w zaopatrzeniu żołnierzy w żywność, broń i umundurowanie, ochrona obiektów wojskowych, troska o stan zdrowotny żołnierzy czy dyscyplina w jednostkach). Dodatkowo musiał utrzymywać dobre relacje z lokalnymi władzami cywilnymi, które często skarżyły się na nienajlepsze zachowania żołnierzy poza koszarami³⁸.

Stanowisko dowódcy Kaliskiego Okręgu Wojskowego płk J. Lewszecki zajmował – według informacji podanych przez niego w *Głównej karcie ewidencyjnej* – do 28 maja 1919 r., kiedy to miał objąć dowództwo grupy wojsk na froncie w południowo-zachodniej Wielkopolsce³⁹. Informacja ta nie jest do końca jasna z kilku

³⁵ Batalion Pograniczny w Szczypiornie na przełomie 1918 i 1919 r. przedstawiał już sporą siłę bojową, licząc 1 stycznia 317 żołnierzy (w tym 4 oficerów i 38 podoficerów); CAW WBH, Oddział I Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego, sygn. I.301.7.151, Raport stanu OG nr IV Łódź z 1 I 1919 r.

³⁶ P. Łossowski, *Jak Feniks z popiołów*, s. 222–223; H. Wrotkowski, *Na granicy dwóch zaborów*, s. 70; Z. Wieliczka, *Od Prosnego po Rawicę*, s. 42, 88 i 173–174; T. Krokos, *I Batalion Pograniczny*, s. 33; *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919. Wybór źródeł*, dok. 72, s. 148–151.

³⁷ Ważną rolę odgrywały w tym zakresie powstałe w Kaliszu na przełomie 1918 i 1919 r. lokalne instytucje wojskowe: np. służby poborowej (Powiatowa Komenda Uzupełnień w Kaliszu), budownictwa wojskowego (Zarząd Kwaterunkowy w Kaliszu), intendenty (Rejonowy Urząd Gospodarczy w Kaliszu, przeniesiony następnie do Szczypiorna), wojskowej służby zdrowia (naczelnik lekarz Kaliskiego Okręgu Wojskowego i podległy mu Wojskowy Szpital Rejonowy w Kaliszu), służby taborowej (szwadron 4 Dywizjonu Taborów), żandarmerii (Powiatowe Dowództwo Żandarmerii w Kaliszu, przemianowane w połowie 1919 r. na pluton 4 Dywizjonu Żandarmerii) czy duszpasterstwa wojskowego (kapelana garnizonu kaliskiego).

³⁸ CAW WBH, Dowództwo Kaliskiego Okręgu Wojskowego, sygn. I.370.5.1, Rozkazy dowódcy okręgu z I połowy 1919 r.

³⁹ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Główna karta ewidencyjna z 1921 r., k. 9.

powodów. Po pierwsze – brak wiadomości w aktach Dowództwa OG nr IV Łódź, by pod koniec maja opuścił on stanowisko dowódcy Kaliskiego Okręgu Wojskowego. Z kolei w zachowanych rozkazach tego dowództwa brak od 24 kwietnia imiennego podpisu, jest tylko pieczętka „Dowódca Kaliskiego Okręgu Wojskowego”⁴⁰. Nie ma w tych rozkazach żadnej wzmianki, by płk J. Lewszecki zdał na przełomie maja i czerwca dowództwo okręgu, co sugeruje, że nadal zajmował to stanowisko – dowodząc jednocześnie formowaną grupą wojsk, występującą w dokumentach jako „Grupa płk. Lewszeckiego”. W rozkazie Naczelnego Dowództwa WP z 2 czerwca 1919 r. znajduje się następujący zapis: „ND zarządziło koncentrację 6 baonów i 6 kompanii karabinów (maszynowych) na obszarze Kalisz–Opatówek–Staw–Sieradz. Dowódcą tej grupy jest płk Lewszecki; jego miejsce postoju: Kalisz. Grupa ta podlega taktycznie dowództwu armii gen. Hallera”⁴¹. Tydzień później (9 czerwca) doprecyzowano zadania tej grupy, która w przypadku niemieckiego ataku na południowe skrzydło Frontu Wielkopolskiego miała działać w straży przedniej Grupy Rezerwowej gen. ppor. Aleksandra Karnickiego. Jednak cztery dni później (13 czerwca) Grupa płk. J. Lewszeckiego została rozwiązana, a w trzech wchodzących w jej skład batalionach zarządzono pogotowie marszowe (I i II batalion 29 pp oraz I batalion 28 pp) celem niezwłocznego wyruszenia do Galicji Wschodniej⁴². Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy płk J. Lewszecki wyruszył wówczas z podległymi sobie czasowo batalionami, czy też pozostał jeszcze przez kilka dni w Kaliszu, gdyż w komunikacie z 19 czerwca znajduje się taka oto informacja: „Z wyjątkiem Sztabu grupy płk. Lewszeckiego i II baonu 31 pp stojącego dotąd w Aleksandrowie, cała grupa płk. Lewszeckiego odeszła już do dyspozycji gen. Iwaszkiewicza”⁴³. Reasumując powyższe rozważania, można stwierdzić, że przez pierwsze dwie dekady czerwca 1919 r. płk J. Lewszecki przebywał nadal w Kaliszu: dowodząc improwizowaną grupą wojsk oraz zajmując

⁴⁰ CAW WBH, Dowództwo Kaliskiego Okręgu Wojskowego, sygn. I.370.5.1, Rozkaz dowódcy okręgu nr 73 z 24 IV 1919 r., b.p.

⁴¹ *Front Przeciwniemiecki 1919. Wybór dokumentów wojskowych*, red. B. Polak, Koszalin 1990, Dok. 41. Rozkaz Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich do gen. Józefa Hallera w sprawie koncentracji grupy płk. Lewszeckiego z 2 VI 1919 r., s. 56.

⁴² Tamże, Dok. 51. Pismo Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich do gen. Józefa Hallera w sprawie zadań frontu przeciwniemieckiego z 9 VI 1919 r., s. 68–69, Dok. 54. Dyrektywa Oddziału III Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich do Dowództwa Frontu Południowo-Zachodniego w sprawie pogotowia marszowego części oddziałów z 13 VI 1919 r., s. 77 oraz Dok. 57. Komunikat operacyjny Oddziału III Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich w Warszawie o sytuacji na froncie przeciwniemieckim z 16 VI 1919 r., s. 88.

⁴³ Tamże, Dok. 59. Komunikat operacyjny Oddziału III Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich w Warszawie o sytuacji na froncie przeciwniemieckim z 19 VI 1919 r., s. 90.

stanowisko dowódcy Kaliskiego Okręgu Wojskowego, do czasu jego rozwiązania, co nastąpiło 10 czerwca 1919 r. Odpowiedni zapis w tej sprawie zawiera rozkaz z 14 czerwca: „Z dniem 10.6.19 z Rozk. D.O.Gen. Łódzkiego rozwiązane zostaje Dowództwo Okręgu Wojskowego. D. O. Wojsk. przeformowuje się w Dowództwo 10. Dywizji”⁴⁴.

Warto tu jeszcze dodać, że w rozkazie dowództwa Kaliskiego Okręgu Wojskowego z 28 maja znajduje się wzmianka o powrocie dowódcy okręgu (zapewne chodziło tu o płk. J. Lewszeckiego) z podróży służbowej do Łodzi⁴⁵. Nie można więc wykluczyć, że będąc w Dowództwie OG nr IV, mógł otrzymać zapowiedź przesunięcia na inne stanowisko w najbliższym czasie. Jest to o tyle prawdopodobne, że 2 czerwca 1919 r. MSWojsk. wydało rozkaz w sprawie formowania nowej 10 DP na obszarze OG nr IV Łódź, czym do momentu wyznaczenia dowódcy dywizji kierować miał dotychczasowy dowódca Łódzkiego Okręgu Wojskowego płk Albin Jasiński. Całość dywizji miała się organizować w rejonie Kalisza i Sieradza, przy czym jej sztab oraz sztab XIX Brygady Piechoty (28 i 29 pp) miały powstać w Kaliszu, a sztab XX Brygady Piechoty (30 i 31 pp) w Sieradzu. Potrzebny do tego personel miano pozyskać z mających ulec likwidacji dowództw Kaliskiego i Łódzkiego Okręgu Wojskowego (ponadto w skład dywizji miała wejść X Brygada Artylerii)⁴⁶.

W myśl powyższych założeń 10 czerwca – jak wcześniej podano – rozwiązano dowództwo Kaliskiego Okręgu Wojskowego, a płk. J. Lewszeckiemu miano powierzyć zadanie zorganizowania dowództwa XIX Brygady Piechoty. Ponieważ formowanie 10 DP przebiegało bardzo powoli (z braku kadr i wyposażenia), MSWojsk. zdecydowało w połowie czerwca o jej ostatecznym utworzeniu w Galicji Wschodniej poprzez połączenie oddziałów wystawionych przez OG nr IV Łódź (28, 29, 30 i 31 pp) z oddziałami przybyłej do Polski 4 Dywizji Strzelców gen. ppor. Lucjana Żeligowskiego (powracającej do ojczyzny z Odessy). Teraz kolejny zapis znajdujący się w przebiegu służby płk. J. Lewszeckiego w jego *Głównej karcie ewidencyjnej* stanowi logiczną konsekwencję wspomnianych wcześniej działań. Pod datą 19 czerwca 1919 r. podał w niej: „Z oddziałem grupy jako tymczasowy D-ca 10 Dyw. Piech. odszedłem na Front Galicyjsko-Wołyński”⁴⁷. Pułkownik

⁴⁴ CAW WBH, Dowództwo Kaliskiego Okręgu Wojskowego, sygn. I.370.5.1, Rozkaz dowódcy okręgu nr 90 z 14 VI 1919 r., b.p.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ CAW WBH, Oddział I Naczelnego Dowództwa WP, sygn. I.301.7.3, Rozkaz MSWojsk. z 2 VI 1919 r., b.p.

⁴⁷ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Główna karta ewidencyjna z 1921 r., k. 9.

otrzymał polecenie doprowadzenia tam pozostających dotąd w Kaliszu dwóch batalionów 29 pp, które opuściły miasto wraz z dowódcą pułku ppłk. K. Szemiotem. Z zadania tego wywiązał się sprawnie i na czele wspomnianych dwóch batalionów przybył na miejsce koncentracji oddziałów nowo formowanej 10 DP⁴⁸.

10 lipca 29 pp (I i II batalion⁴⁹) został połączony w rejonie Jazłowca z 14 Pułkiem Strzelców mjr. Stefana Waltera z 4 Dywizji Strzelców i otrzymał nazwę 29 Pułk Strzelców Kaniowskich. Pułk włączono do wspomnianej 10 DP, w której składzie pozostawał do jesieni 1921 r.⁵⁰ Józef Lewszecki miał w dywizji objąć dowództwo XIX Brygady Piechoty, lecz nie zdążył tego uczynić, gdyż jak sam podał pod datą 18 lipca: „Po połączeniu się na froncie 10 Dyw. Piechoty z 4 Dyw. Strzelców gen. Żeligowskiego oddany byłem do dyspozycji M.S.Wojsk.”⁵¹. W konsekwencji – od 18 lipca płk J. Lewszecki pozostawał w dyspozycji ministra spraw wojskowych.

Nowy przydział otrzymał dopiero po upływie dwóch miesięcy, gdy dekretem Naczelnego Wodza z 11 września 1919 r. został powołany na stanowisko sztabowego oficera inspekcyjnego piechoty w Dowództwie OG nr IV Łódź⁵². Do jego zadań należało kontrolowanie procesu szkolenia oddziałów piechoty formowanych na obszarze okręgu oraz przedkładania sprawozdań z tej działalności dowódcy okręgu. Stanowisko to płk J. Lewszecki zajmował od 11 września 1919 do 12 sierpnia 1920 r., urzędując w tym czasie w budynku przy ul. Piotrkowskiej 85 (w tym samym budynku także mieszkał). Ze swych obowiązków wywiązywał się wzorowo, a jego sumienna praca znalazła wyraz w pochwie zawartej w rozkazie Dowództwa OG nr IV Łódź z 6 maja 1920 r.⁵³ W *Karcie kwalifikacyjnej dla*

⁴⁸ Ta część 29 pp weszła w skład Grupy Operacyjnej gen. ppor. Daniela Konarzewskiego. Wraz z nią I i II batalion pułku brały udział w walkach polsko-ukraińskich i 28 czerwca dotarły do Brzeżan (60 km na zachód od Tarnopola). Stąd zostały następnie przetransportowane do Jazłowca (15 km na południe od Buczacza), gdzie nastąpiła reorganizacja pułku; L. Beldowski, *Zarys historii wojennej*, s. 8.

⁴⁹ III batalion 29 pp dołączył do zreorganizowanego pułku dopiero 4 sierpnia.

⁵⁰ CAW WBH, Oddział I Naczelnego Dowództwa WP, sygn. I.301.7.3, Rozkaz MSWojsk. do Dowództwa OG nr IV Łódź z 2 VI 1919 r., b.p.; CAW WBH, 10 DP, sygn. I.313.10.1, Rozkazy z lipca i sierpnia 1919 r.; W. Jarno, *Okręg Korpusu*, s. 64–65. Zreorganizowana dywizja – dowodzona przez gen. ppor. L. Żeligowskiego – miała się składać z trzech brygad: XIX Brygady Piechoty (28 i 29 pp), XX Brygady Piechoty (30 i 31 pp) oraz X Brygady Artylerii (miała powstać w późniejszym czasie), których dowództwa utworzono na bazie kadry oficerskiej likwidowanej 4 Dywizji Strzelców oraz na oficerach przybyłych z OG nr IV Łódź.

⁵¹ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Główna karta ewidencyjna z 1924 r., k. 8.

⁵² Dziennik Rozkazów Wojskowych MSWojsk. 1919, nr 91, poz. 3350, s. 2215.

⁵³ CAW WBH, Dziennik Rozkazów Dowództwa OG nr IV Łódź 1920, Rozkaz nr 58 z 6 V 1920 r., poz. 9, b.p.

Komisji Weryfikacyjnej z 1920 r. gen. ppor. Kajetan Olszewski (dowódca okręgu) napisał w opinii o nim m.in.:

Energiczny, taktowny, pracowity. Bardzo dobry pod każdym względem, zdrowia dobrego. Wykształcenie ogólne i wojskowe b. dobre. Najzupełniej nadaje się do kierownictwa wykształceniem, wychowaniem i wyszkoleniem żołnierzy i oficerów i do objęcia odpowiadającego do swej szarży stanowiska w szeregach Armii. Bardzo dobry⁵⁴.

Trudno o lepszą ocenę ze strony bezpośredniego przełożonego, toteż można stwierdzić, że płk J. Lewszecki był jednym z najlepszych oficerów Dowództwa OG nr IV Łódź, co niebawem potwierdziła jego służba frontowa w sierpniu 1920 r. Warto tu jeszcze dodać, że w ramach kolejnej reorganizacji dowództwa okręgu z 1 czerwca tego roku stanowisko sztabowego oficera inspekcyjnego piechoty zostało zlikwidowane, a w jego miejsce utworzono Okręgowy Inspektorat Piechoty, którym także kierował płk J. Lewszecki. W międzyczasie dekretem z 22 maja 1920 r. (w myśl ustawy z 2 sierpnia 1919 r. o ustaleniu starszeństwa i nadaniu stopni oficerskich) został ostatecznie zatwierdzony w stopniu pułkownika z 1 kwietnia 1920 r.⁵⁵ Warto tu jeszcze dodać, że w tym czasie aktywnie działał w Łódzkim Kole Towarzystwa Wiedzy Wojskowej powstałym 1 stycznia 1920 r. (był członkiem zarządu koła)⁵⁶.

Latem 1920 r. sytuacja na froncie polsko-rosyjskim stała się dramatyczna, co zmuszało władze wojskowe do wysyłania na front wszelkich dostępnych rezerw, w tym również improwizowanych batalionów i pojedynczych kompanii. Po dotarciu wojsk rosyjskich w rejon Warszawy pojawiła się pilna potrzeba zorganizowania obrony linii Wisły w jej dolnym biegu, by uniemożliwić wrogowi powtórzenie manewru rosyjskiego gen. Iwana Paskiewicza z 1831 r. Już 30 lipca 1920 r. Dowództwo OG nr IV Łódź otrzymało rozkaz podjęcia budowy umocnień na lewym brzegu wspomnianej rzeki i zorganizowania osłony przepraw mostowych. Jednak 11 sierpnia – wobec braku wojsk frontowych mogących ich bronić – MSWojsk. obarczyło tym zadaniem dowództwo Pomorskiego i Łódzkiego OG. Odcinek podległy temu ostatniemu biegł od m. Nowiny (około 20 km na zachód od Modlina) do m. Chrapy (około 30 km na wschód od Torunia) i został podzielony na trzy pododcinki: wyszogrodzki, płocki i włocławski. Dowódcą całego odcinka obrony podległego

⁵⁴ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Karta kwalifikacyjna dla Komisji Weryfikacyjnej z 1920 r., k. 17.

⁵⁵ CAW WBH, Oddział V Sztabu MSWojsk., sygn. I.300.11.20, Tymczasowa organizacja Dowództw OG z 31 V 1920 r., b.p.; Dziennik Personalny MSWojsk. 1920, nr 20, poz. 527, s. 382.

⁵⁶ *Informator Miasta Łodzi z kalendarzem na rok 1920*, cz. 2, Łódź 1920, s. 405.

Dowództwu OG nr IV Łódź został 12 sierpnia wyznaczony płk J. Lewszecki (zachowując również dotychczasowe stanowisko Okręgowego Inspektora Piechoty). W tym też czasie odcinek łódzki został włączony do obszaru operacyjnego 5 Armii gen. ppor. Władysława Sikorskiego, wchodzącej w skład Frontu Północnego gen. broni Józefa Hallera. Z sił skierowanych do obrony tego odcinka utworzono Grupę „Dolna Wisła”, na której czele 14 sierpnia stanął gen. ppor. Mikołaj Osikowski (jego sztab kwaterował w Kutnie). Wskutek tej reorganizacji polskiej obrony – po zaledwie dwóch dniach płk J. Lewszecki przestał dowodzić całością odcinka podległego Dowództwu OG nr IV Łódź i objął dowództwo pododcinka Włocławek. Wykorzystując dostępne siły, dowództwo Grupy „Dolna Wisła” zorganizowało improwizowaną obsadę trzech przedmości: wyszogrodzkiego, płockiego i włocławskiego – ich żołnierzami byli głównie słabo wyszkoleni i uzbrojeni rekruci i ochotnicy, mający stawić opór zbliżającym się wojskom bolszewickim⁵⁷.

10 sierpnia, po zajęciu przez rosyjską 4 Armię (12, 18, 48 i 53 Dywizja Strzelców i III Korpus Konny) Ciechanowa i wycofaniu się polskiej VIII Brygady Jazdy w stronę Modlina, droga w kierunku Wisły stanęła przed Armią Czerwoną otworem. Następnego dnia rosyjski III Korpus Konny skierował się w stronę Włocławka, co spowodowało – jak wcześniej podano – powołanie Grupy „Dolna Wisła”. Jako pierwsze zostało zaatakowane przez bolszewików przedmoście we Włocławku, osłaniające drewniany most kołowy na Wiśle. Obroną tego pododcinka dowodził bezpośrednio płk J. Lewszecki wraz z płk. Wojciechem Gromczyńskim, komendantem tutejszego garnizonu⁵⁸. Nie miejsce tu na szczegółowe opisywanie przebiegu walk z rosyjską 15 Dywizją Kawalerii (z III Korpusu Konnego), lecz trzeba podkreślić, że wszystkie ataki nieprzyjaciela w dniach 16–18 sierpnia zostały odparte, a III Korpus Konny (10 i 15 DK) wieczorem 18 sierpnia zaprzestał prób forsowania rzeki w tym rejonie i ruszył w kierunku Płocka, gdzie również nie zdołał opanować przeprawy przez Wisłę⁵⁹.

⁵⁷ Z. Bohusz-Szyszko, *Działania wojenne nad dolną Wisłą w 1920 r.*, Warszawa 1931, s. 12. Według G. Gołębiewskiego (*Obrona Płocka przed wojskami bolszewickimi 18–19 sierpnia 1920 r.*, Płock 2015, s. 64) płk J. Lewszecki został wyznaczony dowódcą całego odcinka obrony Wisły podległego Dowództwu OG nr IV Łódź, lecz wskutek reorganizacji dowodzenia miał nie objąć tego stanowiska. Podobne stwierdzenie znajduje się w innej pracy G. Gołębiewskiego (*Płock 1920*, Warszawa 2018, s. 81).

⁵⁸ Trudno jednoznacznie rozstrzygnąć kwestię, czy płk J. Lewszecki dowodził bezpośrednio obroną Włocławka (nominalnym dowódcą tego garnizonu był płk Wojciech Gromczyński), czy pomagał nią kierować jako dowódcą pododcinka włocławskiego.

⁵⁹ Z. Bohusz-Szyszko, *Działania wojenne*, s. 14–19 i 84–126; G. Łukomski, B. Polak, M. Wrzosek, *Wojna polsko-bolszewicka 1919–1920*, t. 2, Koszalin 1990, s. 106–107; W. Sikorski, *Nad Wisłą i Wkrą. Studium z polsko-rosyjskiej wojny 1920 r.*, Lwów 1928, s. 136–137; G. Go-

Za zasługi dla obrony przedmościa włocławskiego płk J. Lewszecki został 21 sierpnia 1920 r. wyróżniony pochwałą gen. ppor. M. Osikowskiego (dowódcy Grupy „Dolna Wisła”): „Poczuwam się do obowiązku wyrazić w imieniu służby uznanie i podziękowanie pułkownikowi Lewszeckiemu d-cy odcinka Włocławek, który dzięki swej żelaznej energii, męstwu i doskonałemu kierownictwu przyczynił się głównie do odniesionych zwycięstw”⁶⁰. Rok później – rozkazem z 26 marca 1921 r. – został także odznaczony Krzyżem Walecznych, co zostało odnotowane w Rozkazie Dowództwa OG nr IV Łódź z 30 maja tego roku: „W nagrodę za męstwo okazane w walce z nieprzyjacielem w obronie Ojczyzny pułk. Józef Lewszecki, b. Dow. Odcinka »Włocławek«, został odznaczony Krzyżem Walecznych nr 25153”⁶¹. Odznaczenie to wręczył mu osobiście Józef Piłsudski 10 kwietnia 1921 r. w Płocku w trakcie uroczystości uhonorowania wyróżniających się żołnierzy Grupy „Dolna Wisła”⁶². Jej rolę w sierpniu 1920 r. tak ocenił gen. ppor. Władysław Sikorski (ówczesny dowódca 5 Armii): „Grupa ta (...) rozrzucona na olbrzymiej przestrzeni, bo od Wyszogrodu aż po Włocławek włącznie, spełniła swe zadanie jako osłona Wisły”⁶³.

Po zakończeniu walk w rejonie Włocławka i Płocka grupa gen. ppor. M. Osikowskiego została rozwiązana, a MSWojsk. wystosowało 22 sierpnia 1920 r. do Dowództwa Frontu Północnego pismo w sprawie odesłania płk. J. Lewszeckiego do Łodzi, co nastąpiło dwa dni później. Ponownie objął on w Dowództwie

łębiowski, *Płock 1920*, s. 80–83 i 121–190; tenże, *Tatarski pułk ułanów w obronie Płocka przed bolszewikami w sierpniu 1920 r.*, „Notatki Płockie” 1995, nr 3, s. 17–21; tenże, *Obrona Płocka; Bitwa Warszawska 13–28 VIII 1920. Dokumenty operacyjne*, cz. 1 (13–17 VIII), red. M. Tarczyński, Warszawa 1995, Dok. 204. Meldunek juzowy D.O.Gen. Łódź z 16 VIII 1920 r., s. 312; cz. 2 (17–28 VIII), red. M. Tarczyński, Warszawa 1996, Dok. 398. Meldunek sytuacyjny dowództwa 5 Armii z 18 VIII 1920 r., s. 116; R. Juskiewicz, *Obrona Płocka w 1920 r.*, „Zapiski Ciechanowskie” 1992, t. 8, s. 114–123; J. Szczepański, *Płock podczas wojny polsko-rosyjskiej 1920 r.*, „Notatki Płockie” 1993, nr 2, s. 12–190; M. Krajewski, *Ziemia Dobrzyńska w cieniu czerwonej gwiazdy rok 1920*, Rypin 2010, s. 38–53; „Głos Polski” 1920, nr 229, s. 3. Obrona Płocka to jedno z najchlubniejszych wydarzeń wojny 1920 r. W wyniku ciężkich kilkudniowych walk (17–19 sierpnia) również i tu próba sforsowania Wisły przez III Korpus Konny została powstrzymana. Wpływ na wycofanie się wroga znad dolnego biegu Wisły miała udana polska ofensywa znad Wieprza, która doprowadziła do odparcia wojsk sowieckiego Frontu Północnego dowodzonego przez Michaiła Tuchaczewskiego spod Warszawy, w obronie której piękną kartę zapisała z kolei łódzka 10 DP.

⁶⁰ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Wyciąg z rozkazu Dowództwa Grupy Operacyjnej gen. M. Osikowskiego z 21 VIII 1920 r., k. 5.

⁶¹ CAW WBH, Dziennik Rozkazów Dowództwa OG nr IV Łódź 1921, nr 75, poz. 1.

⁶² G. Gołębiowski, *Obrona Płocka*, s. 184–185.

⁶³ W. Sikorski, *Nad Wisłą i Wkrą*, s. 137.

OG nr IV Łódź stanowisko Okręgowego Inspektora Piechoty, które zajmował do 1 czerwca następnego roku⁶⁴. Znowu rzucił się w wir pracy, co zostało szybko dostrzeżone przez nowego dowódcę tego okręgu gen. ppor. Jana Rządkowskiego, który wiosną 1921 r. ocenił go następująco: „Stary, zawodowy i doświadczony oficer. Charakter prawy, stały, wyrobiony. Inteligentny, zdolny, dobry organizator. Orientacja w boju dobra. Nie brakuje i osobistej odwagi. Odpowiedni na stanowisko dcy brygady, a nawet dywizji”⁶⁵.

Wiosną 1921 r. – w ramach trwających prac związanych z demobilizacją armii – zaczęto stopniowo likwidować okręgowe inspektoraty broni głównych. 16 maja MSWojsk. zarządziło rozwiązanie Okręgowego Inspektoratu Piechoty przy Dowództwie OG nr IV Łódź (formalnie inspektorat zakończył działalność 7 czerwca) – wobec czego kierujący nim płk J. Lewszecki został wyznaczony na stanowisko dowódcy VII Brygady Piechoty (wchodzącej w skład 4 DP). Jednak niebawem rozkaz w tej sprawie został odwołany i ostatecznie nie objął on tego stanowiska. 1 czerwca opuścił stanowisko Okręgowego Inspektora Piechoty i od tego dnia pozostawał w dyspozycji Dowódcy OG nr IV Łódź, gdzie oczekiwał na otrzymanie z MSWojsk. nowego przydziału służbowego⁶⁶.

Kilka miesięcy później zlikwidowano 15 listopada 1921 r. OG nr IV Łódź, a na jego miejsce utworzono OK nr IV Łódź. W dyspozycji jego dowódcy płk J. Lewszecki pozostawał przez kilka kolejnych miesięcy, znajdując się w Rezerwie Oficerów Sztabowych Dowództwa OK nr IV Łódź. Stan oczekiwania został przerwany 29 marca 1922 r., gdy rozkazem MSWojsk. miał zostać przeniesiony w stan spoczynku z 1 czerwca tego roku. Zanim do tego doszło, kolejnym rozkazem ministerstwa z 27 kwietnia J. Lewszecki został – jak to określono „ze względu na potrzeby armii” – ponownie powołany do czynnej służby z dniem 1 czerwca na czas jednego roku (tj. do 31 maja 1923 r.), po czym miało trzymać trzymiesięczny urlop emerytalny (do 31 sierpnia tego roku)⁶⁷.

W praktyce płk J. Lewszecki pozostał w Rezerwie Oficerów Sztabowych Dowództwa OK nr IV Łódź i dopiero 1 lipca 1922 r. został odkomenderowany – rozkazem dowódcy OK nr IV – na stanowisko zastępcy komendanta Miasta

⁶⁴ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Główna karta ewidencyjna z 1924 r., k. 8 i Pismo MSWojsk. do Dowództwa Frontu Północnego z 22 VIII 1920 r., k. 21.

⁶⁵ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Opinia o płk. J. Lewszeckim napisana przez gen. ppor. J. Rządkowskiego wiosną 1921 r. (brak dokładnej daty), k. 25.

⁶⁶ CAW WBH, Dziennik Rozkazów Dowództwa OG nr IV Łódź 1921, Rozkaz nr 72, poz. 15 i nr 93, poz. 1.

⁶⁷ CAW WBH, Dziennik Rozkazów Dowództwa OK nr IV Łódź 1922, Rozkaz nr 47, poz. 3; CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Główna karta ewidencyjna z 1924 r., k. 8.

Łódź. Objął je dwa dni później z rąk dotychczasowego zastępcy komendanta mjr. Józefa Zawislaka (według innych informacji nastąpiło to dopiero 20 lipca)⁶⁸. Do obowiązków płk. J. Lewszeckiego należało m.in.: normowanie służby garnizonowej i wartowniczej, wyznaczanie eskort i konwojów, czuwanie nad zachowaniem osób wojskowych poza obrębem koszar, zakwaterowanie jednostek i osób wojskowych, rozdział placów i strzelnic pomiędzy jednostki stacjonujące na terenie garnizonu, normowanie służby sanitarnej i weterynaryjnej oraz zarząd garnizonowych łaźni i pralni, kierowanie administracją koszarową, nadzór nad cmentarzami pozostającymi pod zarządem wojskowym, popieranie działalności oświatowej, kulturalnej i sportowej garnizonu, reprezentowanie wojska na uroczystościach państwowych, narodowych i kościelnych oraz współdziałanie z władzami cywilnymi w sprawach dotyczących funkcjonowania garnizonu. Ze swych obowiązków wywiązywał się po raz kolejny bardzo dobrze, czego wyrazem była opinia gen. dyw. Stefana Majewskiego (dowódcy OK nr IV Łódź) z 22 listopada 1922 r.: „Bardzo dzielny komendant placu i zastępca dowódcy Miasta Łódź, który opanował trudne warunki garnizonu i wywiera nadzwyczaj korzystny wpływ na przebieg i tok służby garnizonowej”⁶⁹.

Półtora miesiąca później (6 stycznia 1923 r.) płk. J. Lewszeckiemu – w myśl artykułu 12 ustawy z 2 sierpnia 1919 r. o ustaleniu starszeństwa i nadaniu stopni oficerskich w WP – został nadany (dekretem Naczelnego Wodza z 12 listopada 1922 r. opublikowanym w „Dzienniku Personalnym MSWojsk. z 6 stycznia 1923 r.) stopień tytularnego generała brygady z prawem noszenia munduru⁷⁰. W tym czasie – jako etatowy zastępca komendanta Miasta Łódź – sprawował także czasowo obowiązki komendanta. Swe obowiązki pełnił do 1 kwietnia

⁶⁸ CAW WBH, Dziennik Rozkazów Dowództwa OK nr IV Łódź 1922, Rozkaz nr 61, poz. 2-3 i nr 82, poz. 4 oraz Komenda Garnizonu Łódź, sygn. I.372.34.19, Rozkaz nr 184 z 3 VII 1922 r., b.p.

⁶⁹ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, ygn.. I.480.336, Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej za 1922 r., k. 20.

⁷⁰ Artykuł 12 tej ustawy brzmiał: „Oficerowie, posiadający obecnie stopień wyższy niż zostanie im przyznany przy ułożeniu ogólnego starszeństwa, mogą korzystać tytularnie ze stopnia wyższego o jeden stopień od stopnia rzeczywistego, przyznanego im przy ułożeniu ogólnego starszeństwa. Stopień tytularny wszakże nie daje posiadaczowi ani praw do starszeństwa, ani do wyposażenia, ani też do pełnienia funkcji wyższych, które są przywiązane do stopnia rzeczywistego przyznanego odnośnemu oficerowi”; Dziennik Ustaw RP 1919, nr 65, poz. 399, s. 707; Dziennik Personalny MSWojsk. 1923, nr 2, s. 22. Z kolei A. Wojtaszak (*Generalicja Wojska Polskiego 1918–1926*, s. 342) podał, że J. Lewszecki stopień tytularnego generała brygady otrzymał 26 listopada 1923 r. ze starszeństwem z 1 czerwca 1919 r.

1923 r., kiedy to został ponownie przeniesiony do Rezerwy Oficerów Sztabowych Dowództwa OK nr IV Łódź⁷¹.

Wydawało się, że służba czynna J. Lewszeckiego dobiegła końca, lecz 18 czerwca 1923 r. otrzymał kolejny przydział. W związku z wyjazdem gen. bryg. Leona Pachuckiego (zastępcy dowódcy OK nr IV Łódź) na czterotygodniowy urlop kuracyjny do Ciechocinka – tytularny generał J. Lewszecki objął tego dnia w zastępstwie wspomniane stanowisko zastępcy dowódcy okręgu, które zajmował do 15 lipca. Trzy dni później ponownie je objął na okres 6 tygodni – w związku z wyjazdem gen. dyw. Stefana Majewskiego (dowódcy okręgu) na urlop wypoczynkowy (jego obowiązki jako dowódcy okręgu objął wówczas w zastępstwie etatowy zastępca dowódcy okręgu gen. bryg. L. Pachucki). Po zakończeniu urlopu i powrocie gen. dyw. S. Majewskiego J. Lewszecki powrócił 29 sierpnia 1923 r. do Rezerwy Oficerów Sztabowych Dowództwa OK nr IV Łódź⁷². Pozostawał w niej przez kolejne pół roku – do 1 marca 1924 r., kiedy to MSWojsk. nakazało rozwiązać Rezerwę Oficerów Sztabowych we wszystkich dowództwach okręgów korpusów. Wówczas to J. Lewszecki został ostatecznie zwolniony ze służby czynnej i po raz drugi przeniesiony w stan spoczynku z dniem 31 maja 1924 r. (w okresie od 1 marca korzystał z trzymiesięcznego urlopu emerytalnego), co zakończyło jego karierę wojskową⁷³. Tak odnotowano ten fakt na łamach „Głosu Polski” z 30 marca:

Dowódca okręgu korpusu nr IV Gen. Majewski udzielił przeniesionemu w stan spoczynku, generałowi brygady Józefowi Lewszeckiemu, niezwykle zaszczytnej pochwały. [...] Obecnie po 5 latach sumiennej i wyłożonej pracy odchodzi ze służby czynnej, z powodu przekroczenia granicy wieku, określonej ustawą. Żegnając generała Lewszeckiego – dowódca korpusu w imieniu wszystkich oficerów swego okręgu życzy ustępującemu generałowi Lewszeckiemu najpełniejszego zadowolenia ze spełnionego

⁷¹ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Główna karta ewidencyjna z 1924 r., k. 8; Dziennik Personalny MSWojsk. 1923, nr 14, s. 177; A. Wojtaszak, *Generałowie tytularni Wojska Polskiego w okresie II Rzeczypospolitej – biografia zbiorowa. Część I: Uwarunkowania prawne i analiza statystyczna*, „Polish Biographical Studies” 2017, nr 5, s. 95–97.

⁷² Trzeba tu jeszcze dodać, że 7 listopada 1923 r. prezydent Stanisław Wojciechowski zatwierdził spis oficerów, zakwalifikowanych przez Komisję Weryfikacyjną do przeniesienia w stan spoczynku, wśród których był również J. Lewszecki z prawem do stopnia tytularnego generała brygady (Dziennik Personalny MSWojsk. 1923, nr 70, s. 739).

⁷³ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Główna karta ewidencyjna z 1924 r., k. 8; CAW WBH, Dziennik Rozkazów Dowództwa OK nr IV Łódź 1923, Rozkaz nr 64, poz. 1, nr 79, poz. 1–2 i nr 98, poz. 1; Dziennik Personalny MSWojsk. 1924, nr 23, s. 116; *Rocznik Oficerski 1923*, Warszawa 1923, s. 1577; *Rocznik Oficerski 1924*, Warszawa 1924, s. 1406; *Rocznik Oficerski 1928*, Warszawa 1928, s. 822; *Rocznik Oficerski Rezerw*, Warszawa 1934, s. 322.

obowiązku, oraz najdłuższych i najpogodniejszych chwil, tak dobrze zasłużonego spoczynku⁷⁴.

W trakcie służby wojskowej J. Lewszecki został odznaczony wspomnianym Krzyżem Walecznym (1921) – w jednym z dokumentów znajdujących się w jego teczce personalnej zawarta jest informacja, że w 1922 r. otrzymał Krzyż Walecznych po raz drugi⁷⁵. Był także odznaczony: Medalem za Wojnę 1918–1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości i Medalem Międzysojuszniczym (*Médaille Interalliée*). Posiadał również wiele odznaczeń z okresu wcześniejszej służby w armii rosyjskiej – Order św. Stanisława II i III klasy, Order św. Anny II, III i IV klasy z napisem „Za waleczność” i medalem brązowym za wojnę japońską⁷⁶.

Trzeba tu jeszcze wspomnieć o życiu rodzinnym J. Lewszeckiego. Jego pierwszą żoną była Anna Mieszczerska (wyznania prawosławnego). Nie udało się ustalić, kiedy ją poślubił, lecz zapewne nastąpiło to jeszcze pod koniec XIX w. Nic więcej na jej temat nie wiadomo, oprócz faktu, że małżeństwo nie miało dzieci. Po przeniesieniu w stan spoczynku J. Lewszecki wraz z żoną mieszkał jeszcze przez jakiś czas w Łodzi przy ul. Piotrkowskiej 85 m. 1, po czym przeniósł się do Torunia. Najprawdopodobniej nastąpiło to w połowie 1925 r., jeszcze bowiem 2 kwietnia tego roku uczestniczył w posiedzeniu Oddziału Łódzkiego Ligi Morskiej i Rzecznej, będąc nadal wiceprezesem tego oddziału⁷⁷.

Trudno jednoznacznie stwierdzić, dlaczego J. Lewszecki zamieszkał w Toruniu – można jednak przypuszczać, że było to spowodowane faktem, że wiosną 1924 r. w grodzie Kopernika przy ul. Bydgoskiej 82 zamieszkał z rodziną jego młodszy brat Zygmunt (urodzony w 1872 r. – podobnie jak Józef – w Nowogródku)⁷⁸. Warto tu dodać, że Zygmunt miał czworo dzieci: dwie córki – Halinę Irenę

⁷⁴ „Głos Polski” 1924, nr 89, s. 8.

⁷⁵ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej za 1922 r., k. 20.

⁷⁶ <https://e-wietor.pl/lewszecki-jozef-ksawery/> (dostęp: 2.07.2020).

⁷⁷ CAW WBH, ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336, Główna karta ewidencyjna z 1924 r., k. 7; „Morze” 1925, nr 6, s. 14. Jego nazwisko znajduje się także na liście osadników wojskowych pod pozycją 4766, gdzie podano, że miał otrzymać gospodarstwo w powiecie łuckim w województwie wołyńskim (https://kresy.genealodzy.pl/zbior/pdf/osadnicy_wojskowi.pdf, dostęp: 2.07.2020). Trudno jednak rozstrzygnąć, czy takie gospodarstwo faktycznie otrzymał, czy też z niego zrezygnował.

⁷⁸ Zygmunt Lewszecki po ukończeniu w 1899 r. Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu św. Włodzimierza w Kijowie podjął pracę w zawodzie lekarza. Prawdopodobnie w 1924 r. osiedlił się w Toruniu, gdzie objął stanowisko inspektora wojewódzkiego w Urzędzie Wojewódzkim Pomorskim (zajmował je do 31 lipca 1936 r., tj. do czasu przejścia na emeryturę). Po

(urodzoną w 1908 r.) i Janinę Elżbietę (urodzoną w 1909 r.) oraz dwóch synów – Karola (urodzonego w 1911 r.) i Jerzego (urodzonego w 1913 r.), który we wrześniu 1939 r. był oficerem zwiadowczym w 10 Dywizjonie Artylerii Ciężkiej, a po II wojnie światowej stał się bohaterem walki o wolną i suwerenną Polskę, co przypłacił życiem⁷⁹. Józef Lewszecki (oprócz brata Zygmunta) miał jeszcze młodszą siostrę Amelię (urodzoną w 1877 r. w Nowogrodku), która w 1899 r. poślubiła Ryszarda Ostoję-Owsianego (1880–1956) – zmarła 11 sierpnia 1952 r. w Gliwicach (małżeństwo to miało sześcioro dzieci, w kolejności narodzin: Stanisława, Wandę, Edwarda, Reginę, Janinę i Helenę)⁸⁰.

W połowie lat trzydziestych generał przeniósł się w Toruniu do nowego mieszkania przy ul. Słowackiego 78, gdzie zamieszkał po śmierci żony – ze swą przyjaciółką, wdową Ludmiłą Kłodnicką (urodziła się w 1905 r. w Kijowie, zmarła 28 lutego 1957 r. w Toruniu). Będąc na wojskowej emeryturze, J. Lewszecki działał aktywnie na rzecz popularyzacji w społeczeństwie wiedzy wojskowej, angażując się społecznie w pracach Federacji Polskiego Związku Obrońców Ojczyzny w Toruniu. Niestety, brak innych informacji o jego ostatnich latach życia w Toruniu nie pozwala tego zagadnienia szerzej rozwinąć⁸¹.

wybuchu II wojny światowej przeniósł się do Warszawy, gdzie zmarł: według Kazimierza Przybyszewskiego – w 1943 r. (*Toruński słownik biograficzny*, t. 5, red. K. Mikulski, Toruń 2007, s. 103–104; <https://e-wietor.pl/lewszecki-zygmunt/>, dostęp: 2.07.2020), a według informacji znajdujących się na jego grobie na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie miał umrzeć 28 listopada 1942 r. (http://www.cmentarzekomunalne.com.pl/mapa/wyniki.php?imie=Zygmunt&nazwisko=Lewszecki&check_nazwisko=on&rok=1800&miesiac=1&dzien=1&rok2=2020&miesiac2=7&dzien2=5&rok_zg1=1800&miesiac_zg1=1&dzien_zg1=1&rok_zg2=2020&miesiac_zg2=7&dzien_zg2=5&cmentarz=&send=Szukajhttp://www.cmentarzekomunalne.com.pl/mapa/wyniki.php?imie=Zygmunt&nazwisko=Lewszecki&check_nazwisko=on&rok=1800&miesiac=1&dzien=1&rok2=2020&miesiac2=7&dzien2=5&rok_zg1=1800&miesiac_zg1=1&dzien_zg1=1&rok_zg2=2020&miesiac_zg2=7&dzien_zg2=5&cmentarz=&send=Szukaj (dostęp: 2.07.2020).

⁷⁹ Jerzy Lewszecki (1913–1955) – bratanek Józefa Lewszeckiego – ukończył gimnazjum w Toruniu, a następnie Korpus Kadetów w Chełmnie i Szkołę Podchorążych Artylerii w Toruniu. We wrześniu 1939 r. brał udział w obronie Modlina, po czym przebywał w niewoli niemieckiej. W 1945 r. został żołnierzem Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i jako oficer wywiadu został w 1953 r. przerzucony do Polski. Tu został aresztowany i wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie skazany za szpiegostwo na karę śmierci i stracony. W 1996 r. został oczyszczony z tego zarzutu i pośmiertnie zrehabilitowany (*Toruński słownik biograficzny*, t. 6, s. 89; <https://e-wietor.pl/lewszecki-jozef-ksawery/> (dostęp: 2.07.2020)).

⁸⁰ <https://polishgenealogy1.blogspot.com/2017/03/owsiany.html> (dostęp: 2.07.2020).

⁸¹ *Księga adresowa i informacyjna miasta Torunia*, Toruń 1932, s. 410; *Książka adresowa miasta Torunia* 1936, Toruń 1936, s. 218; *Toruński słownik biograficzny*, t. 6, s. 89; <https://e-wietor.pl/lewszecki-jozef-ksawery/> (dostęp: 2.07.2020).

Józef Lewszecki zmarł w grodzie Kopernika 12 sierpnia 1939 r. w wieku 70 lat, o czym informacja podana została na łamach „Słowa Pomorskiego” w numerze z 17 sierpnia⁸². Został pochowany na toruńskim cmentarzu garnizonowym przy ul. Grudziądzkiej 20/22 (sektor J, rząd 11, grób nr 6) – warto dodać, że tuż obok została pochowana w 1957 r. Ludmiła Kłodnicka, towarzyszka ostatnich lat życia generała (sektor J, rząd 11, grób nr 7)⁸³.

Postać tytularnego generała brygady J. Lewszeckiego jest niemal zapomniana nie tylko w Toruniu (co nie dziwi specjalnie, gdyż co prawda mieszkał tam przez ostatnich 15 lat życia, ale nie zajmował już żadnych stanowisk wojskowych), lecz także w Kaliszu i Łodzi. Smutna to konstatacja w odniesieniu do tak wybitnego oficera: dowódcy Kaliskiego Okręgu Wojskowego w latach 1918–1919 oraz pierwszego dowódcy formowanego w tym mieście Okręgowego Pułku Piechoty (późniejszego 29 Pułk Strzelców Kaniowskich), jak i sztabowego oficera inspekcyjnego piechoty i Okręgowego Inspektora Piechoty w Dowództwie OG nr IV Łódź, w którym służbę wojskową na różnych stanowiskach pełnił do końca maja 1924 r. Nie można także zapomnieć o roli J. Lewszeckiego w obronie Włocławka w sierpniu 1920 r. oraz w działaniach Grupy „Dolna Wisła” – za co otrzymał w 1921 r. Krzyż Walecznych. Niewątpliwie postać tego oficera w pełni zasługuje na pamięć potomnych, a niniejszy tekst ma nie tylko przybliżyć jego sylwetkę, lecz jest przede wszystkim wyrazem hołdu złożonego dzielnemu obrońcy Ojczyzny i jednemu z najważniejszych organizatorów jednostek wojskowych w OG nr IV Łódź.

BIBLIOGRAFIA (BIBLIOGRAPHY)

Archiwalia

Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego:

ap. Józef Lewszecki, sygn. I.480.336.

Komenda Garnizonu Łódź, sygn. I.372.34.19.

Dziennik Rozkazów Dowództwa OG nr IV Łódź 1920, 1921, 1922, 1923.

Oddział I Naczelnego Dowództwa WP, sygn. I.301.7.3, I.301.7.151.

Oddział V Sztabu MSWojsk., sygn. I.300.11.20.

wietor.pl/lewszecki-jozef-ksawery/ (dostęp: 2.07.2020); <https://timenote.info/pl/Ludmila-Klodnicka> (dostęp: 2.07.2020).

⁸² „Słowo Pomorskie” 1939, nr 187, s. 5.

⁸³ *Toruński słownik biograficzny*, t. 6, s. 89; <https://torun.grobonet.com/grobonet/podglad.php?idg=3005395&cment=4&sektor=J&ile=1&lang=pl> (dostęp: 2.07.2020).

10 DP, sygn. I.313.10.1.

Dowództwo Kaliskiego Okręgu Wojskowego, sygn. I.370.5.1.

Źródła drukowane

Bitwa Warszawska 13–28 VIII 1920. Dokumenty operacyjne, cz. 1 (13–17 VIII), red.

M. Tarczyński, Warszawa 1995; cz. 2 (17–28 VIII), red. M. Tarczyński, Warszawa 1996.

Dziennik Personalny MSWojsk. 1920, 1923, 1924.

Dziennik Rozkazów MSWojsk. 1919.

Dziennik Rozporządzeń Komisji Wojskowej 1918.

Dziennik Rozporządzeń MSWojsk. 1918.

Dziennik Ustaw RP 1919.

Front Przeciwniemiecki 1919. Wybór dokumentów wojskowych, red. B. Polak, Koszalin 1990.

Powstanie Wielkopolskie 1918–1919. Wybór źródeł, oprac. A. Czubiński i B. Polak, Poznań 1983.

Rocznik Oficerski 1923, Warszawa 1923.

Rocznik Oficerski 1924, Warszawa 1924.

Rocznik Oficerski 1928, Warszawa 1928.

Rocznik Oficerski Rezerw, Warszawa 1934.

Wojskowe aspekty Powstania Wielkopolskiego 1918–1919. Wybór materiałów źródłowych, red. B. Woszczyński, Poznań 1985.

Encyklopedie, informatory, słowniki itp.

Informator Miasta Łodzi z kalendarzem na rok 1920, cz. 2, Łódź 1920.

Kosk H., *Generalicja polska. Popularny słownik biograficzny*, t. 1: A–Ł, Pruszków 1998.

Kryśka-Karski T., Żurakowski S., *Generałowie Polski Niepodległej*, Warszawa 1991.

Księga adresowa i informacyjna miasta Torunia, Toruń 1932.

Książka adresowa miasta Torunia 1936, Toruń 1936.

Stawecki P., *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918–1939*, Warszawa 1994.

Toruński słownik biograficzny, t. 5, red. K. Mikulski, Toruń 2007; t. 6, red. K. Mikulski, Toruń 2010.

Wojtaszak A., *Generalicja Wojska Polskiego 1918–1926*, Warszawa 2012.

Czasopisma

„Gazeta Kaliska” 1918.

„Głos Polski” 1920, 1924.

„Kronika Wielkopolski” 2008.

„Morze” 1925.

„Notatki Płockie” 1993.

„Polish Biographical Studies” 2017.

- „Rocznik Kaliski” 1970, 1996/1997, 2005.
 „Słowo Pomorskie” 1939.
 „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1986.
 „Wiadomości Polskie” (Krasnodar) 2005.
 „Zapiski Ciechanowskie” 1992.

Opracowania

- Abbasy M., *Irańska inteligencja w XIX w. i Rewolucja Konstytucyjna (1905–1909)*, Kraków 2010.
- Bagiński H., *Wojsko Polskie na Wschodzie 1914–1920*, Warszawa 1921.
- Bełdowski L., *Zarys historii wojennej 29 Pułku Strzelców Kaniowskich*, Warszawa 1928.
- Bohusz-Szyszek Z., *Działania wojenne nad dolną Wisłą w 1920 r.*, Warszawa 1931.
- Browne R.G., *The Persian Revolution of 1905–1909*, Cambridge 1966.
- Czubiński A., Grot Z., Miśkiewicz B., *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919. Zarys dziejów*, Warszawa-Poznań 1978.
- Dykcik Z., *Republika Ostrowska. Przyczynek do historii Powstania Wielkopolskiego 1918–1919*, Ostrów Wlkp. 2003.
- Dykcik Z., *Udział Ostrowian i Odolanowian w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919*, w: *Udział społeczeństwa Ziemi Kaliskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919*, red. A. Czubiński, Kalisz 1978, s. 105–128.
- Gołębiewski G., *Obrona Płocka przed wojskami bolszewickimi 18–19 sierpnia 1920 r.*, Płock 2015.
- Gołębiewski G., *Płock 1920*, Warszawa 2018.
- Gołębiewski G., *Tatarski pułk ułanów w obronie Płocka przed bolszewikami w sierpniu 1920 r.*, „Notatki Płockie” 1995, nr 3, s. 17–21.
- Jarno W., *Garnizon kaliski w latach 1918–1921*, „Rocznik Kaliski” 1996/1997, t. 26, s. 129–144.
- Jarno W., *Okręg Korpusu Wojska Polskiego nr IV Łódź 1918–1939*, Łódź 2001.
- Jarno W., *Powstanie Okręgu Generalnego Wojska Polskiego nr IV w Łodzi i tworzenie jego struktur (od listopada 1918 r. do sierpnia 1919 r.)*, w: *O suwerenność państwową i narodową. W 80 rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę. Materiały z sesji naukowej. Łódź – 10 listopada 1998 r.*, red. S. Pytlas i H. Siemiński, Łódź 1999, s. 74–106.
- Juszkiewicz R., *Obrona Płocka w 1920 r.*, „Zapiski Ciechanowskie” 1992, t. 8, s. 114–123.
- Kaliska Jednodniówka Listopadowa 1918–1928*, Kalisz 1928.
- Kowalczyk M., *Pogranicze ostrowsko-kaliskie w okresie I wojny światowej (1914–1918)*, „Rocznik Kaliski” 2005, t. 31, s. 41–57.
- Krajewski M., *Ziemia Dobrzyńska w cieniu czerwonej gwiazdy rok 1920*, Rypin 2010.
- Krokos T., *I Batalion Pograniczny. Między Ostrowem a Kaliszem*, „Kronika Wielkopolski” 2008, nr 4, s. 26–28.
- Kulik M., *Polacy w armii carskiej na wyższych szczeblach na Kaukazie*, „Wiadomości Polskie” (Krasnodar) 2005, nr 3 (12), s. 12–13.

- Lipiński W., *Walka zbrojna o niepodległość Polski w latach 1905–1918*, Warszawa 1990.
- Listopad 1918 w relacjach i wspomnieniach, wybór, opracowanie i wstęp P. Łossowski i P. Stawecki, Warszawa 1988.
- Łossowski P., *Jak Feniks z popiołów. Oswobodzenie ziem polskich spod okupacji niemieckiej w listopadzie 1918 r.*, Łowicz 1998.
- Łukomski G., Polak B., *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919. Działania bojowe – aspekty polityczne, kalendarium*, Koszalin–Warszawa 1995.
- Łukomski G., Polak B., Wrzosek M., *Wojna polsko-bolszewicka 1919–1920*, t. 2, Koszalin 1990.
- Orleański H., Hertz J.N., *I Korpus Polski. Rys historyczny*, Warszawa 1938.
- Polak B., *Rola Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w tworzeniu oddziałów powstańczych w Południowej Wielkopolsce 1918–1919 r.*, w: *Udział społeczeństwa Ziemi Kaliskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919*, red. A. Czubiński, Kalisz 1978, s. 57–68.
- Rusiński W., *Kalisz. Zarys dziejów*, Poznań 1983.
- Rządkowski J., *Pierwszy Legion Puławski*, Warszawa 1925.
- Sikorski W., *Nad Wisłą i Wkrą. Studium z polsko-rosyjskiej wojny 1920 r.*, Lwów 1928.
- Stawecki P., *Wskrzeszenie Wojska Polskiego na przełomie lat 1918 i 1919*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1986, t. 29, s. 205–234.
- Szczepański J., *Płock podczas wojny polsko-rosyjskiej 1920 r.*, „Notatki Płockie” 1993, nr 2, s. 12–19.
- Wieliczka Z., *Od Prosnego po Rawicze. Wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego 1918–1919*, Poznań 1931,
- Wojtaszak A., *Generałowie tytularni Wojska Polskiego w okresie II Rzeczypospolitej – biografia zbiorowa. Część I: Uwarunkowania prawne i analiza statystyczna*, „Polish Biographical Studies” 2017, nr 5, s. 85–109.
- Woszczyński B., *Ministerstwo Spraw Wojskowych 1918–1921. Zarys organizacji i działalności*, Warszawa 1972.
- Wrotkowski H., *Kalisz w latach I wojny światowej 1914–1918*, w: *Dzieje Kalisza*, red. W. Rusiński, Poznań 1977, s. 523–543.
- Wrotkowski H., *Na granicy dwóch zaborów – związki Kalisza z Powstaniem Wielkopolskim*, w: *Udział społeczeństwa Ziemi Kaliskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919*, red. A. Czubiński, Kalisz 1978, s. 67.
- Wrotkowski H., *Spółeczeństwo Kalisza w latach I wojny światowej i dniach wyzwolenia*, „Rocznik Kaliski” 1970, t. 3, s. 165–215.
- Wrzosek M., *Polskie korpusy wojskowe w Rosji w latach 1917–1918*, Warszawa 1969.
- Wrzosek M., *Wojny o granice Polski Odrodzonej 1918–1921*, Warszawa 1992.
- Wrzosek M., *Wojskowość polska podczas pierwszej wojny światowej (1914–1918)*, w: *Zarys dziejów wojskowości polskiej w latach 1864–1939*, red. P. Stawecki, Warszawa 1990.
- Zdanowski J., *Historia Bliskiego Wschodu w XX wieku*, Wrocław 2010.

Netografia

- https://ru.wikipedia.org/wiki/Апшеронский_81-й_пехотный_полк (dostęp: 28.06.2020).
- https://ria1914.info/index.php/81-й_пехотный_Апшеронский_полк (dostęp: 28.06.2020).
- <https://gwar.mil.ru/army/624/> (dostęp: 28.06.2020 r.); <http://regiment.ru/reg/II/F/14/1.htm> (dostęp: 28.06.2020).
- https://ria1914.info/index.php/Кавказская_гренадерская_дивизия (dostęp: 28.06.2020).
- https://ria1914.info/index.php/16-й_гренадерский_Мингрельский_полк (dostęp: 28.06.2020).
- <http://regiment.ru/upr/B/2/grd/grd-K.htm> (dostęp: 28.06.2020).
- [https://ru.wikipedia.org/wiki/10-я_армия_\(Российская_империя\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/10-я_армия_(Российская_империя)) (dostęp: 28.06.2020).
- https://ru.wikipedia.org/wiki/2-й_Кавказский_армейский_корпус (dostęp: 28.06.2020).
- https://ru.wikipedia.org/wiki/Кавказская_гренадерская_дивизия (dostęp: 20.06.2020).
- https://ru.wikipedia.org/wiki/Мингрельский_16-й_гренадерский_полк (dostęp: 28.06.2020).
- https://ria1914.info/index.php/16-й_гренадерский_Мингрельский_полк (dostęp: 28.06.2020).
- https://ria1914.info/index.php/11-я_пехотная_запасная_бригада (dostęp: 28.06.2020).
- https://ria1914.info/index.php/192-й_пехотный_запасный_полк (dostęp: 28.06.2020).
- http://www.grwar.ru/library/CaucasusGrenadeer/CO_08.html (dostęp: 28.06.2020).
- <https://e-wietor.pl/lewszecki-jozef-ksawery/> (dostęp: 2.07.2020).
- <https://e-wietor.pl/lewszecki-zygmunt/>, (dostęp: 2.07.2020).
- http://www.cmentarzekomunalne.com.pl/mapa/wyniki.php?imie=Zygmunt&nazwisko=Lewszecki&check_nazwisko=on&rok=1800&miesiac=1&dzien=1&rok2=2020&miesiac2=7&dzien2=5&rok_zg1=1800&miesiac_zg1=1&dzien_zg1=1&rok_zg2=2020&miesiac_zg2=7&dzien_zg2=5&cmentarz=&send=Szukajhttp://www.cmentarzekomunalne.com.pl/mapa/wyniki.php?imie=Zygmunt&nazwisko=Lewszecki&check_nazwisko=on&rok=1800&miesiac=1&dzien=1&rok2=2020&miesiac2=7&dzien2=5&rok_zg1=1800&miesiac_zg1=1&dzien_zg1=1&rok_zg2=2020&miesiac_zg2=7&dzien_zg2=5&cmentarz=&send=Szukaj (dostęp: 2.07.2020).
- <https://timenote.info/pl/Ludmila-Klodnicka> (dostęp: 2.07.2020).
- <https://torun.grobonet.com/grobonet/podglad.php?idg=3005395&cment=4&sektor=J&ile=1&lang=pl> (dostęp: 2.07.2020).
- <http://regiment.ru/reg/II/B/81/1.htm> (dostęp: 28.06.2020).
- <https://polishgenealogy1.blogspot.com/2017/03/owsiany.html> (dostęp: 2.07.2020).
- <http://regiment.ru/reg/II/A/16/1.htm> (dostęp: 28.06.2020).

O autorze:

dr hab. Witold Jarno – profesor Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego.

Zainteresowania naukowe: dzieje Polski i regionu łódzkiego oraz historia wojsko-
wości polskiej w XX w. Jest autorem wielu artykułów dotyczących tej problematyki
oraz kilkunastu monografii.

e-mail: witold.jarno@uni.lodz.pl